

Қанатындай сұңқардың,
Тұяғындай тұлпардың,
Иман жүзді қуатты,
Мен жастарға сенемін!

Мағжан Жұмабаев

БІЛІМ және ИННОВАЦИЯ

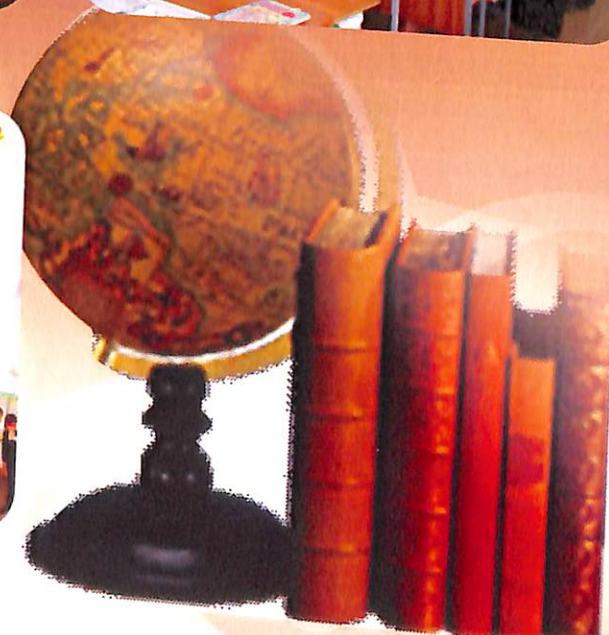
№2(2)
2010

ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК, ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ

“Егер сенің көздеген мақсатың бір жылға арналса, бидай ек, егер сенің көздеген мақсатың он жылға созылса, ағаш отырғыз, егер сенің көздеген мақсатың бірнеше жылға созылса, онда ұрпақ тәрбиеле”, - дейді халық даналығы. Қазақ халқы қашанда ұрпақ тәрбиелеуді ұлағатты іс деп таныған.

Құрылтайшы «Білім шамшырағы» ЖШС

Бас редакторы

Тобашов Марат Шайхисламұлы - Қызылорда гуманитарлық заң колледжінің директоры, техника ғылымдарының кандидаты, доцент

Журнал Қазақстан Республикасының Мәдениет және Ақпарат Министрлігінің Ақпарат және Мұрағат комитетінде
2010 жылдың 28 сәуірінде тіркеліп,
ЛК 0860-Ж куәлігі берілді.

Мекен-жайымыз:
Қызылорда қаласы. Қазыбек би №31
Тел: 8-(7242) 27-22-37. 27-75-27
26-21-91 (104.101)
E-mail: ko_kazguu@mail.ru
web-сайт: kazgua-college.kz

Журнал материалдары колледждің ақпараттық сараптау бөлімінде теріліп, беттелді

«Қызылорда дизайн» ЖШС баспаханасында басылды

Досжанова Гүлжамилә-редактор, Қызылорда гуманитарлық заң колледжінің I санатты оқытушысы
Оспанова А. У.-дизайнер

Басуға 30.09.2010 қол қойылды.
Авторлық б.т. 5
Таралымы ----- 1000 дана
Басылым мекен-жайы: Қызылорда қ.
Абай даңғылы №28, инд: 120008

Редакциялық алқа

Алпамысова Зағипа - Қызылорда гуманитарлық заң колледжінің қаржы директоры, филология ғылымдарының кандидаты, доцент

Жонтаева Жаңыл-Облыстық білім басқармасының бастығы, педагогика ғылымдарының кандидаты

Елеусінов Бауыржан - Облыстық білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттыру және қайта даярлау институтының директоры, физика-математика ғылымдарының кандидаты, профессор

Серікбаев Сәкен - Қызылорда гуманитарлық университетінің ректоры, тарих ғылымдарының кандидаты, доцент

Сәдуақасов Жеңіс - Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің профессоры, филология ғылымдарының докторы

Нұрахметов Ермахан - Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің «Роман-герман тілдері» кафедрасының меңгерушісі, филология ғылымдарының докторы, профессор

Сейсенов Бақытбек - Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің профессоры, философия ғылымдарының докторы

Сырымбетұлы Бекмырза - Қызылорда гуманитарлық заң колледжінің жоғары санатты оқытушысы

МАЗМҰНЫ • СОДЕРЖАНИЕ

БАСШЫ МІНБЕРІ

Сыздықбаева З. Е. Сапалы сабақ өзегі.....5

ТАЛАП. ЕҢБЕК. ТЕРЕҢ ОЙ

Оспанова А. У. Внедрение СМК в Кызылординский
Гуманитарно-юридический колледж.....8

ТАҒЫЛЫМЫ ТЕРЕҢ ТӘРБИЕ

Абызбаева А. Т. Ер есімі- ел есінде.....9

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ТЕХНОЛОГИЯЛАНДЫРУ

Қожахметова У. Е. Математикалық білім негізі-
бастауышта.....11

Шамсутдинова Г. И. Использование интерактивных
методов в учебно-производственном процессе
на уроках географии для развития творческой
активности учащихся.....14

ЖАС ҒАЛЫМ БҰРЫШЫ

Алданышова М.Г. Вермикулиттің сорбциялық
қасиетін зерттеу.....16

ҰСТАЗ ҚОРЖЫНЫНАН

Нұралиева Малика Мұзарт таудың мұз балағы.....18

Сандибекова М. Т. Изменение имен существительных
по числам.....19

Әйтимова Р. К. Сөз Маржан.....21

Жумадилдаева Б.Е.

Орыс демократиялық мәдениеті және қазақтың
ұлы ғалымы Шоқан Уәлиханов.....24

Рахметова С. Р. Қазақстандағы туризмнің даму

бағыты мен болашағы.....26

ҚҰҚЫҚТЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ

Марат Н. М. Еңбек қатынастарын құқықтық реттеу
ұғымы мен мәселелері.....28

Баилова А. А. Салықтық қылмысқа әсер етуші
негізгі себептер мен жағдайлар.....30

ҮЙІРМЕНІҢ ҮЙРЕТЕРІ КӨП

Досжанова Г.С. Тарих айнасындағы Қазақстан.....32

КОЛЛЕДЖ ТЫНЫСЫ

СТУДЕНТТЕР АРНАСЫ

Тажединова А., Бодыкова А. Мамандығымыз-
болашағымыздың бастауы.....37

Асқар А. Шағын және орта кәсіпкерлікті
дамыту.....38

Қалданова З. Ана тілі - жүрек үні.....39

Келімбетова Ж. Халық педагогикасындағы
адамгершілік, имандылық тәрбиесі.....40

Сержанова А. Арнау.....42

Сапалы сабақ өзегі- жаңа технология

Сыздықбаева З.
"Құқықтану және техника"
бөлімінің меңгерушісі

XXI ғасыр маманның кәсіби шеберлігіне өте жоғары талаптар қойып отыр. Қазіргі Қазақстандық қоғам жаңа мыңжылдықтағы білім беру нарығы жағдайында жеке тұлғалық кәсіби қызметімен өлшенетін оның өн бойындағы жалпы адамзаттың құндылықтарын танудың қажеттілігін айқындап берді. Қазір қоғам түбегейлі өзгеріп, адамның сана-сезімі өзгеріп, қоғамның алдындағы өзекті деген мәселелерді шешудің жаңа жолдары табылды. Бұлардың қатарында жаңа технологиялар арқылы білім мен тәрбие беру ісі алдыңғы кезекте. Ал жаңа технологияны меңгерудің қажетті шарттарының бірі – мұғалімнің кәсіптік білімін жетілдіру болып табылады.

Кәсіптік мамандану дегеніміз – кәсіби қызмет пен іс-әрекеттің мінездемесі, ал іс-әрекет жеке тұлғамен тығыз байланысты болғандықтан, мұны шын мәніндегі жеке тұлғаның өзі белгілеген нақты бір құрылымды құрайтын күрделі әлеуметтік-психологиялық тұтастық болып табылады.

Педагогика саласында «біліктілік» термині әр түрлі аспектіде, соның ішінде кәсіби даярлық, кәсіби шеберлік мәселелеріне жақын қарастырылады. Н.Кузьмина «кәсіби біліктілік пен іс-әрекеттің сапалығының сипаттамасы және еңбектің ең жоғарғы бағасы, ал іс-әрекеттегі кәсіби біліктілік – бұл маманның кәсіби міндеттерді шешуде бүгінгі заманға сай мазмұн мен жаңа әдіс-құралдары, оларды жүзеге асырудың тиімді тәсілдерін меңгеру дәрежесімен сараланатын, іс-әрекеттің субъектісіне, нақты мамандық өніміне сапалы мінездеме мен баға беру» деп атап көрсетті.

Атақты педагог-ғалым В.Сухомлинский «Мұғалімдік мамандық – бұл адамтану, адамның күрделі және қызықты, шым-шытырығы мол жан дүниесіне үңіле білу. Педагогикалық жүреппен пен педагогикалық өнер ол даналықты жүреппен ғана білу болып табылады» деп ұстаздық өнерге ерекше баға берсе, қазақ ағартушысы

Ы.Алтынсарин «Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені, мұғалім – мектептің жүрегі» дегені бекер айтылған сөз емес. Осыларға зерделей қарасақ, қазіргі мектеп алдындағы міндеттерді шешуде мұғалімнің кәсіптік мәдениеті алғы мақсатта тұратыны аян. Себебі, республика мектептерінің кәсіптік білімі мен мәдениеті жоғары лайықты мұғалімдерге зәру болып отырғаны жасырын емес. Қазір мұғалімнен жасанды қабілеттілік емес, нақты кәсіптік еңбектің міндеті атқарылуы талап етіледі. Педагогикалық технологияның басты сипаты міне, осы.

Әрбір ұстаз өз Отанын шексіз сүйетін, білімді, іскер, адамгершілігі мол, парасатты, мәдениетті, жан-жақты жетілген ұрпақ дайындауға міндетті. Ол үшін мұғалім өзі сабақ беретін пәндерінен оқушыларға үздіксіз білім беруі тиіс. Бұған жеке пәндердің әдістемелік деңгейін ғылыми ұйымдастырғанда, яғни сабақта әр түрлі әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, бағдарлама жасағанда ғана қол жетеді.

«Ұлттық білім беру тұжырымдамасында жаңарту – қолға алар істің бірі» деп көрсетілген. Зерттеулерде жаңа бағыттарды басшылыққа ала отырып, дәстүрлі бағыттарды да назардан тыс қалдырмау абзал. Бұл дәстүрлі бағыттардың бірі – мектеп пәндерін оқытудың теориясы мен әдістемесі. Бұрынан дамып келе жатқан бұл бағытта барлық мәселелер шешілді деп жайбарақат отыруға болмайды. Оқыту мазмұны қарқынды түрде өзгеріп, жаңа курстар енгізіліп, жаңа буын оқулықтары жасалып жатқанда жеке пәндердің оқыту әдістемесі үдемелі түрде жаңарып тұру керек деген пікірді кез-келген ұстаз өз назарында ұстауы қажет.

Мұның өзі оқушылардың ғылым мен техниканың жетістіктерін білуіне, ой-өрісінің дамуына жоғары талаптар қояды. Жауапкершілігін арттыруда, кәсіптік мәдениетін көтеруде әрбір ұстаз өз пәнінің аясында қалып қоймай, қандай да бір дәрежеде шығармашылықпен еңбек етуі тиіс.

Внедрение системы менеджмента качества
в Кызылординский гуманитарно – юридический колледж

Оспанова Амина Умирбекқызы
Преподаватель Кызылординского
гуманитарно – юридического
колледжа

В связи с поставленной Президентом РК Нурсултаном Назарбаевым задачей вхождения Республики Казахстан в число 50-ти конкурентоспособных стран мира, для средних учебных заведений нашего государства как никогда остро встает вопрос о качестве предоставляемых образовательных услуг. К повышению качества образования стремятся все учебные заведения Республики, однако пути достижения этой цели весьма разнообразны. Частное учреждение **Кызылординский гуманитарно – юридический колледж** имеет более чем 10 лет историю, и все эти годы предоставление качественных образовательных услуг в области среднего экономического, юридического, педагогического образования являлось приоритетной задачей администрации и персонала колледжа. В целях решения этой весьма сложной задачи персонал колледжа всегда охотно применял в своей деятельности новые методики. Не изменилась ситуация и сегодня. Кызылординский гуманитарно – юридический колледж является одним из первых средних учебных заведений Кызылординской области, поставивших перед собой задачу разработать и внедрить в свою деятельность систему менеджмента качества, соответствующую требованиям международного стандарта ИСО 9001:2009.

В целях реализации поставленной задачи администрацией колледжа совместно с консультантом казахстанско - российского совместного предприятия «Интерсертифика-ЦентрАзия» был составлен план разработки и внедрения системы менеджмента качества. В штат колледжа была введена новая должность - менеджер по качеству. Стоит отметить, что на первых этапах внедрения системы менеджмента качества многие сотрудники колледжа не совсем понимали, что именно им необходимо делать и какие выгоды принесут нововведения. Но уже в скором времени практически весь персонал осознал значимость планируемых перемен и принял активное участие в разработке и внедрении новой документации. Благодаря слаженной работе всего коллектива колледжа в течение года система менеджмента качества была успешно разработана и внедрена. За короткий срок внедрения СМК в колледже произошли позитивные изменения: преподавателям и сотрудникам дана возможность проявлять инициативу,

принимать на себя ответственность в решении любых задач. Следствием этого является поиск возможностей постоянного повышения квалификации и реализации творческих способностей. Система менеджмента качества СПУЗа – совокупность организационной структуры, методик, процессов и ресурсов, необходимых для осуществления политики в области качества с помощью таких средств, как планирование качества, управление качеством, обеспечение качества и улучшение качества. Политика в области качества является основным документом системы качества. Она определяет цель построения и функционирования системы качества, а также обязательства Высшего руководства по достижению поставленной цели.

Мы считаем, что повышение качества образовательной деятельности является обязанностью каждого работника колледжа. Все сотрудники осознают, что успешное развитие колледжа возможно только при условии качественного выполнения своих служебных обязанностей независимо от положения в организационной структуре колледжа. Качества подготовки мы достигаем за счет непрерывного обучения и повышения профессионального уровня сотрудников, мотивации и стимулирования их труда, формирования и совершенствования информационной, материально-технической и учебно-методической базы колледжа, создания благоприятного морально-психологического климата в коллективе, способствующего заинтересованности каждого в достижении высоких результатов. Важно сказать, что система менеджмента качества для нас - это не самоцель, а одно из средств достижения приоритетных целей колледжа. К таким целям относятся:

1. Высокая степень удовлетворенности учащихся и заинтересованных сторон предоставляемыми колледжем образовательными услугами;

2. Постоянное повышение качества предоставляемых колледжем образовательных услуг; На достижение этих целей направлена работа всего персонала колледжа. Мы уверены, что повышение качества работы каждой организации приведет к улучшению жизни всего казахстанского народа и, со своей стороны, готовы сделать все возможное для достижения этой общественной значимой цели.

«Ер есімі - ел есінде» атты ашық тәрбие сағаты

Абызбаева А. Т.

География пәнінің оқытушысы

Мақсаты:

1.Оқушыларды адамгершілікке, Отанын сүйуге, оны қорғауға баулу, Отанға деген сүйіспеншілігін арттырып, патриоттық тәрбие беру.

2.Оқушыларды Ұлы Отан соғысымен, қазақстандықтардың ерлік істерімен таныстырып, ой-өрісін дамыту.

3.Балаларды үлкен адамдарды сыйлай білуге, оларды қадірлеуге тәрбиелеу.

Көрнекілігі: Ұлы Отан соғысы туралы кітаптар, альбомдар, қанатты сөздер, қабырға газеттері. Ер есімі ел есінде атты ашық тәрбие сағатының жоспары:

1.«ҚР-ның әнұраны»

2.«Бейнетаспалар»

3.Жүргізушілер: колледж студенттері

I - жүргізуші

Алпыс бес жыл - бейбіт көктем таң атқалы,
Алпыс бес жыл - шуақты күн таратты әнін,
Есімде сонан бері алпыс бес рет,
Ашылды жеңіс күні парақтары.

II - жүргізуші

Алпыс бес жыл - үзілмеді құстар әні,
Кетті енді сұм соғыстың қыспағы әні.
Алпыс бес жыл-жауымыздың ажал оғы,
Біздің ел үстіменен ұшпағалы.

I - жүргізуші

Талай құс содан бері қайта оралды,
Талай бақ әлеміне қайта оранды.
Соғыста өлгендер тек оралмайды,
Тек ұрпақ олар жайлы айтады әнді.

II - жүргізуші

-Міне, Ұлы Жеңістің 65 жылдығын тойлаудамыз. Иә, оны сан миллиондаған адамдар 4 жыл бойы минуттап,сағаттап сарыла күтті емес пе? Ақыры олардың үміті мен сенімі ақталды, тілектері орындалды.

Бірақ сол жеңіс оңайлықпен келген жоқ. «Ер басына күн туып, етігінен қан кешкен, ат басына күн туып, ауыздығымен су ішкен» ауыр сын кезінде біздің ондаған мың жерлестеріміз мен кешегі ортақ Отанымыздың бостандығы мен тәуелсіздігі, жер бетінде бейбіт өмір орнауы жолында кеуделерін оққа тосты.

I - жүргізуші

Слайд. Таныстыру Левитанның дауысы.

II - жүргізуші

-Біздің Қазақстанда соғыс оты шарпымаған шаңырақ кемде кем.Жүз мыңдаған ата-әкелеріміз соғыстың алғашқы сәтінде-ақ майжанға аттанды.Жауға атылған он оқтың тоғызы Қазақстанда жасалды.

I - жүргізуші

Дәл осынау жадыраңқы жай күйі
Болсадағы қай ғасырдың қай жылы
Ұлы Отаным басымды иіп бір минут
Есіме алып сол бір апат қайғыны.

Осы қан майданда мерт болған ерлердің рухына бүгін арамызда асқар таудай болып жүрген аталарымызға басымызды иіп тағзым етелік.

Бір минут үнсіздік.

Хамзеева Айгерім: Бауыржан Момышұлының өмір баяны.

Оқушы:

Соғыс жайлап аға іні, бауырды,
Зар жылатты тыныш жатқан ауылды.
Бірақ біздер өздеріңнің арқаңда,
Көрген жоқпыз сол бір қырғын дауылды.
Жалғзынан айырыпты ананы,
Әкесінен айырыпты баланы.
Бірақ біздер өздеріңнің арқаңда,
Көрген жоқпыз қайғы жұтқан даланы.
Қан майданға шығарып сап ардағын,
Қыз - келіншек түсіріпті салмағын.
Көрген жоқпыз өздеріңнің арқаңда,
Сай-сүйекті сырқыратқан зардабын.

Оқушы:

Жойылсын соғыс!
Қырқыншы жылдар әлі есте,
Өткенді ойға ал, тарихты толғау әбес пе?
Қасіреттерді, сұм ажалды білмесін,
Болашақ ұрпақ – жөргектегі нәресте
Жойылсын соғыс!
Бейбітшіл жандар төрегі,
Қайталанбасын өтілген жылдар сүреңі.
Әділетсіздіктің түп – тамыры қиылып,
Тоғыссын мәңгі тірлікте Адам жүрегі!
Туысқан болсын бір- біріне әрбір ұлт,
Жүректерде ұяласын тәтті үміт,
Күйкі тірлік, арсыз жандар жойылсын,
От салатын адамдарды жат қылып
Жойылсын соғыс!
Кектене соған жыр етем,
Азаматпын жүрегінен нұр ескен,
Елім менің тілемейді соғысты,
Мен де ол үшін белсенді болып күресем!

Оқушы:

Жиырма сегіз, жиырма сегіз бір ғалам.
Анау жаудың танктері лаулаған.
Жеріміз кең артымызда Москва.
Шегінуге халқымыз жоқ бір қадам
Орыс, қазақ, қырғыздан
Құралған бір шағын топ
Жауға үрей туғызған
Жайпап түскен жалын боп.

Слайд Қазақстан халқының қаһарман ұлдары.

II - жүргізуші

2005жылы облыстың ардагерлер кеңесінің бізге берген мәліметтеріне сүйенсек, Ұлы Отан соғысына біздің облысымыздан 49 мың азаматты аттанып, оның 35мыңы елге оралмады

I - жүргізуші

Соғыстың алғашқы айларының өзінде майдан даласында қолға қару ұстаған 8119 жерлесіміздің ерлігі орден, медальдарымен аталып өтті. 1945жылғы Жеңіс күніне дейін 20мыңнан астам Қызылордалық жауынгерлер КСРО – ның түрлі әскери наградаларын алған.

II - жүргізуші

Соғыс деген суық хабар жеткенде, Суық хабар бойды қарып өткенде Азаматты түгел атқа қондырды, Жалын атып кек тұтатқан от кеуде.

I - жүргізуші

Түнек басты туған елдің аспанын, Батыс жақтан ызғар соқты қас-қағым. Қариялар қала берді ауылда, Қан майданға шығарып сап жастарын.

II - жүргізуші

Кеңестік шығыс әйелдері арасында 1-ші болып « Ленин ордені» және «Алтын жұлдыз» медалімен наградталған қазақ қыздары 100 – атқыштар бригадасының пулеметшісі Мәншүк Мәметова, 54- атқыштар бригадасының мергені Әлия Молдағұлова болды.

Қысқашы көрініс: колледж оқушылары («Әлия» өлең оқылады) Орындайтын- Қасымова Тоқжан

II - жүргізуші

Соғыс кезінде жақын адамынан айрылмаған жанұя жоқ шығар, сіре! Сол біт қаралы жылдары 27 млн – нан астам Кеңес адамы құрбан болғаны әркімге де аян.

I - жүргізуші

Қапелімде долы дауыл ышқынып, Тас төбеден төңкеріліп көшті бұлт. Отан үшін, халық үшін жан пида, Жауға қарсы аттанамыз десті жұрт.

II - жүргізуші

Отқа тосып омырауын, өңірін, Талай жандар қиды қыршын өмірін. Ағаларым оралмаған майданнан, Түсссе есіме бұзылады көңілім. Келесі орындалатын ән: «Катюша»

I - жүргізуші

Жеңіс күні. Адамзат аңсап кеткен күн, Жеңістің туын тіккен күн 1418 тәулікке созылып, азаттық күрестің айбынды күнін әкелген Жеңіс күні.

II - жүргізуші

Адамзат аңсап күткен күн, Сұрапыл соғыс біткен күн. Жеңістің туын тіккен күн, Нұр мерекесі – көктемнің!

I - жүргізуші

Жеңіс күні. Ол қалай келді? 1945 ж. 30 сәуірінде рейхстаг үстінде Рахымжан Қошқарбаев пен Григорий Булатов тіккен жеңіс туы желбіреді.

II - жүргізуші

Сүйінші халқым, сүйінші, Сүйіншіге сүйінші. Шаттан ата - анамыз, Шаттан ата- бабамыз. Кек қайтарып фашистпен, Соғыс бітті Жеңіспен.

I - жүргізуші

1941 жылдың 22 маусымы мен 1945 жылдың 9 мамыры әр адамның зердесіне мәңгілік сақталады.

II - жүргізуші

Күркіреп күндей өтті ғой соғыс!

I - жүргізуші

Иә, содан бері 65 бейбіт жыл артта қалды. Хор: День Победы.

I - жүргізуші

Ел сенімі абыроймен ақталды, Ер есімі ел есінде сақталады Соңындағы ұрпақ бүгін ұлықтап Аталардың ерлігімен мақтанды.

II - жүргізуші

Ұлы Жеңістің 65 жыл толуына байланысты өткізілген «Ер есімі –ел есінде» атты ашық тәрбие сағатын аяқтаймыз.

Математикалық білім негізі - бастауышта

Қожахметова Үрләй Есенқызы

М а т е м а т и к а п ә н і н і ң
о қ ы т у ш ы с ы

Сабақтың тақырыбы:

«Математикалық білім негізі - бастауышта»

Сабақтың түрі:

Сайыс сабақ

Қатысатын топтар:

«Бастауыш сыныптарды оқыту» мамандығында оқитын оқу топтары

Сабақтың мақсаты:

«Бастауыш сыныптарды оқыту» мамандығында оқитын оқушылардың «Математиканың бастауыш курсының теория негіздері», «Математиканы оқыту әдістемесі» пәндерінен теориялық білімдерін тиянақтау, оларды осы оқу пәндері арқылы тәрбиелеу, болашақ мұғалімдердің математикалық білімін тереңдету, әрі кеңейте түсуге байланысты өзіндік және шығармашылық тапсырмалар орындату.

Сабақтың барысы:

I. Ұйымдастыру бөлімі

Әр оқу тобынан бір-бір команда (құрамында 6 оқушы) шығады.

3 команданың және қазылар алқасының, көрермендердің орны дайындалады. Музыкалық және мультимедиялық аппаратура әзірленеді. Команда аттары:

«Дарын» командасы

«Білімді жастар» командасы

«Тапқырлар» командасы

II. Негізгі бөлім.

Ж.: - Өскекең ұрпақтың математикалық сауатын ашатын, дүниені көркем сөз немесе математикалық өрнектер арқылы бейнелеп қабылдауға кеңінен жол ашатын пән – ол математика пәні. Математика пәні – қай заманнан бері танымдық, тәрбиелік, дамытушылық мүмкіндіктері мол жетекші пән болып келеді және бола бермек. Бастауыш сынып оқушысының бұл пәнді сауатты әрі жетік меңгеруі ұстазының теориялық білімі мен кәсіби деңгейіне тікелей байланысты.

«Математикалық білім негізі - бастауышта» атты білім сайысын колледжіміздің «Бастауыш сыныпта оқыту» мамандығында оқитын оқу топтары арасында өткіздім.

Бұл оқу топтарында 2-курстан бастап «Математиканың бастауыш курсының теория негіздері» және «Математиканы оқыту әдістемесі» пәндері үздіксіз оқытылады. Сайыста сайыскерлеріміз осы пәндер бойынша жинақтаған теориялық білімдері мен ойлау қабілеттерін ортаға салып, шапшаңдықтарын, алғырлықтарын көрсетуі тиіс.

I кезең: Таныстыру, топтың аты, эмблема. (2 мин., бағалануы – 10-20 ұпай)

II кезең: «Сұраңыз, жауап дайын!» (әр командаға 10 сұрақ, әр жауапқа 2 ұпай)

III кезең: «Ізденген жетер мұратқа!» Ізденіс жұмыстарын презентациялау (3-5 мин. 20-50 ұпай аралығында бағаланады)

IV кезең: «Кім жылдам?»

деңгейлік тапсырмалар

V кезең: Шығармашылық есептер

VI кезең: «Математикалық ән»

Олай болса, I кезеңге кезек берейік. (топтар кезектесіп өздерін, эмблемаларын таныстырады, 2-3 минут)

II кезең: «Сұраңыз, жауап дайын!»

(әр командаға 10 сұрақтан, әрбір дұрыс жауап 2 ұпаймен есептеледі)

1-топқа: (Дарын тобына)

- 1) 10^0 саны қалай аталады? (**миллиард**)
- 2) $x-25=40$ теңдеуіндегі x компоненті қалай аталады және оның мәнін қалай табады? (**азайғыш және $x=25+40$**)
- 3) 23-ке қарама-қарсы сан? (**-23**)
- 4) Бүтін сандар жиыны қандай әріппен белгіленеді? (**Z**)
- 5) Ауданы 16 см^2 -қа тең шаршының қабырғасы неге тең? (**4 см**)
- 6) Дәлелдеуді қажет етпейтін математикалық сөйлем? (**аксиома**)
- 7) $(4+3)+7=4+(3+7)$ теңдігі қандай заңға негізделген? (**қосудың терімділік (ассоциативтік) заңы**)
- 8) Берілген шаманың $1/100$ бөлігі қалай аталады? (**1 процент**)

- 9) $a \cdot v = v \cdot a$ теңдігі қандай заңға негізделген?
(көбейтудің ауыстыр-қ заңы)
- 10) 1 кг-ның $\frac{1}{100}$ бөлігі неше грамға тең?
(10 гр)

2-топқа: (Білімді жастар тобына)

- 1) 3^3 неге тең? (27)
- 2) 10 минут сағаттың қандай бөлігі?
(алтыдан бір бөлігі)
- 3) $a+v=v+a$ теңдігі қандай заң деп аталады?
(қосудың ауыстырымдылық (коммутативтік) заңы)
- 4) Көлемі 3 дм^3 -ге тең ыдысқа қанша литр су құюға болады? (3 л)
- 5) $(5+6) \cdot 10 = 5 \cdot 10 + 6 \cdot 10$ теңдігі қандай заңға негізделген?
(көбейтудің қосуға қатысты үлестірімділік (дистрибутивтік) заңы)
- 6) Рационал сандар жиыны қандай әріппен белгіленеді? (Q)
- 7) 10^4 саны қалай аталады?
(он мың)
- 8) $70-y=30$ теңдеуіндегі y компоненті қалай аталады және оның мәнін қалай табады?
(азайтқыш, $y=70-30$)
- 9) Бөлгіштерінің саны екіден артық болатын сандар қалай аталады?
(құрама сан)
- 10) 4 пен 5-тің ең кіші ортақ еселігі неге тең? (20)

3-топқа: (Тапқырлар тобына)

- 1) Шексіз периодсыз ондық бөлшек қалай аталады?
(иррационал сан)
- 2) Көлемі 4500 см^3 -қа тең ыдысқа қанша литр су құюға болады?
(4,5 л)
- 3) $560:a=80$ теңдеуіндегі a компоненті қалай аталады және оның мәнін қалай табады?
(бөлгіш және $a=560:80$)
- 4) 10 пен 25-тің ең үлкен ортақ бөлгіші неге тең? (5)
- 5) $(10-7) \cdot 4 = 10 \cdot 4 - 7 \cdot 4$ теңдігі қандай заңға негізделген?
(көб-ң азайтуға қатысты үлестірімділік (дистриб-к) заңы)
- 6) 10^6 саны қалай аталады?
(миллион)
- 7) Қабырғалары 6 см, 10 см болатын тік төртбұрыштың периметрін табыңыз.
(32 см)
- 8) Нақты сандар жиыны қандай әріппен белгіленеді? (R)

- 9) $1-0,099=?$ (0,901)
- 10) 7, 17, 37, 47, ... бұлар қандай сандар?
(7-мен аяқталатын жай сандар)

III кезең: «Ізденген жетер мұратқа!»
Командалардың ізденіс жұмыстарының презентациясы (3-5 минут)

Тақырыптары:
«Тапқырлар»: «Оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамыту жолдары»

«Білімді жастар»: «Ежелгі математиканың дамуы»

«Дарын»: «Шығыс математиктері және қазақ математиктері»

IV кезең: «Кім жылдам?»

10	20	30
30	10	20
20	30	10

10_1 - 244, 2994, 143, 1333 сандардың қайсысы 3-ке бөлінеді? (2994)

10_2 - 4474, 1914, 4442, 1928 сандардың қайсысы 4-ке қалдықсыз бөлінеді? (1928)

10_3 - Амалдарды орындаңыз: $4^3+4^2+4^1+4^0$ (85)

20_1 - 9 9 9 9 9 = 10 цифрлардың арасына амал таңбаларын қойыңыз

20_2 - 92* Жұлдызшаның орнына қандай цифрды қойғанда берілген сан 2-ге де, 3-ке де бөлінеді?(4)

20_3 - Машина мен қуыршақ 1000 теңге тұрады, ал 3 машина мен 2 қуыршақ 2700 теңге тұрады. Әр қайсысының бағасы қанша?
(машина 700 тг, қуыршақ 300 тг)

30_1 - $30+(70-x) \cdot 15 = 630$ теңдеуін шешіңіз (30)

30_2 - Бір жарым мысық бір жарым сағатта бір жарым тышқан жейтін болса, он бес мысық он бес сағатта қанша тышқан жейді? (150)

30_3 - $a/3-2 \leq a/2$ теңсіздігін шешіңіз ($a \leq -12$)

«Барлық әдістеме есеп шығару әдістемесіне шоғырлануы керек» П.М.Эрдниева

Математиканы бастауыш сыныптарда оқытуда есептердің алатын орны зор.

Есепті шешу деп есептің мәнінде тура және жанама түрде берілген сандармен, шамалармен, қатынастармен есептің талабына жауап беру үшін атқарылатын амалдар мен логикалық пайымдаулардың тізбектей орындалу ретін айтады.

Есептерді шешу арқылы оқушылар жаңа математикалық білім жинақтап, оны күнделікті өмірде қолдануға даярланады. Есептер оқушылардың логикалық ойлау қабілетінің дамуына, тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына ықпал етеді.

Балалардың шығармашылық дарындылығын дамыту және оны тәрбиелеу – бүгінгі таңдағы көкейкесті мәселелердің бірі. Шығармашылық тапсырмалар:

№1 Жәшікте 16 кг шеге бар. Гирі жоқ қос табақты таразымен 7 кг шегені өлшеп алуға бола ма? Жауабыңызды түсіндіріңіз.
(Бағалануы – 30 ұпай)

Жауабы:

1) Барлық шегені қос табаққа салып теңестіреміз. Сонда әр табақта 8 кг шеге болады.

2) Бір табақтағы 8 кг шегені тағы да екіге теңдей бөліп теңестіреміз. Әр табақта 4 кг шеге болады.

3) Шегенің 4 кг-дық бір бөлігін сақтап қоямыз да, екінші 4 кг шегені тағы тең бөліп ($2\text{кг}+2\text{кг}=4\text{кг}$) таразыға теңестіреміз. $4\text{кг}+2\text{кг}=6\text{кг}$

4) 2 кг-дық шегенің екінші бөлігін тағы да таразыға 1 кг-нан теңестіріп, оның 1 кг-ын жоғарыдағы 6 кг-ға қосамыз. Сонда барлығы 7 кг шеге шығады.

№2 $x+3x+(x+1300)=18800$ теңдеуі төмендегі есептің математикалық символдармен жазылған түрі болып табылады. Есептің шартына көңіл бөліңіздер!
«..... Пальто бас киімнен 3 есе қымбат, ал бас киім бөтеңкеден 1300 теңгеге арзан. Әрбір зат қанша тұрады?» (бағалануы 30 ұпай)

Берілген теңдеуге қарап есеп шартындағы жазылмай қалған сөздерін тауып, көп нүктенің орнына қойыңыз.

Жауабы: x – бас киімнің бағасы
 $3x$ – пальтоның бағасы
 $x+1300$ – бөтеңкенің бағасы

Сонда берілген теңдеу 3 заттың 18800 теңге тұратындығын білдіріп тұр.

Ендеше, көп нүктенің орнында «Пальто, бас киім және бөтеңке 18800 теңге тұрады» деген сөз болу керек.

№3 Ұзындығы 9 см, ал ені 6 см тік төртбұрыш формадағы картон қағаздың бір бұрышынан қабырғасы 4 см-ге тең болатын шаршы қиып алынды. Картонның қалған бөлігінің ауданын табыңыздар.

(Бағалануы 20 ұпай)
Шешуі: $9 \cdot 6 = 54 \text{ (см}^2\text{)}$
 $4 \cdot 4 = 16 \text{ (см}^2\text{)}$ $54 - 16 = 38 \text{ (см}^2\text{)}$

Жауабы: 38 см^2

VI кезең: «Математикалық ән»

Использование интерактивных методов в учебно-производственном процессе на уроках географии для развития творческой активности учащихся

Шамсутдинова Гульнур Исмагиловна
Кызылординский гуманитарно-юридический колледж
Преподаватель I категории

В эпоху социальных преобразований и научно-технической революции роль материальных средств обучения возрастает, т.к. они в значительной степени способствуют оптимизации трудовой деятельности преподавателя и учащегося, являясь одним из действенных инструментов учебного процесса по географии. Для решения учебно-воспитательных задач учебного заведения необходимо совершенствование и укрепление материально-технической базы, при активном внедрении средств обучения в учебном процессе.

Использование средств обучения в преподавании географии определяет условие, способствующие развитию самостоятельности, реализации жизненных целей, экономической и политической подготовки учащихся.

В о з р а с т а ю т т р е б о в а н и я к профессиональной подготовке учителя. В настоящее время нельзя успешно обучать учащихся, опираясь только на знания в области географии. Преподаватель должен быть вооружен современными методическими приемами работы со всеми видами учебного оборудования, умением использовать их в учебном процессе.

Одно из важных тенденций - комплексный подход к созданию, использованию и применению средств обучения.

В соответствии с содержанием учебных программ созданы комплексы, в состав которых входят различные виды наглядных средств обучения - это картографические пособия, приборы, таблицы, компьютеры, телевизоры, справочная научная литература и т.д.

Большим подспорьем в повышении эффективности учебного процесса, его активизация является дидактически принцип обучения - наглядность. Речь идет о такой наглядности, которая имела бы большой простор для творческой самостоятельной деятельности

учащихся на всех этапах усвоения знания, которая была бы со многими неизвестными, которые необходимо раскрыть, распознать и усвоить. Наглядность должна быть и такой, чтобы она без принуждения будила бы внутренний стимул к познанию, чтобы запрограммированное содержание учебного материала, его раскрытие и усвоение находились бы в тесной взаимосвязи с ранее усвоенными знаниями. Это то условие, от которого начинается и осуществляется познавательная деятельность учащихся.

Наглядность должна не только демонстрироваться, к ней обязательно должны быть проблемно - познавательные вопросы и задания.

Вопросы должны быть интересными, побуждающими учащихся к мыслительной, самостоятельной деятельности. Применение наглядных средств делает учебный процесс интересным, отмечает понимание и усвоение подчас трудных и сложных закономерностей географических явлений.

Современный учащийся получает огромный поток научной информации вне учебного заведения, вне урока. Эту информацию он не всегда может переработать, осмыслить. Преподаватель, в какой - то степени перестал быть для учащихся первоисточником получения знаний. Вследствии этого и других факторов интерес к учебному процессу со стороны некоторых учащихся снижен. Становится все труднее и труднее вовлечь их в учебный процесс, в формирование знаний.

Все мы знаем, что кратчайший путь к познанию лежит через познавательную и самостоятельную активность учащихся в учебном процессе, через продуктивную их деятельность. Прочнее и глубже, легче и с наименьшими усилиями формируются знания при условии создания для учащихся познавательного и поискового интереса. "Непосредственный интерес

двигатель, единственный, который видит верно, и далеко, интерес в педагогической системе является краеугольным камнем обучения" - так писал Ж.Ж. Руссо еще в 18 в.

Любая деятельность человека будет проходить более активно, с наибольшим конечным эффектом, если она полностью поглощает волю и чувства человека, если она ему интересна. То же самое в обучении. Без интереса продуктивного учения. Без продуктивного учения нельзя говорить об эффективности урока и о его оптимизации. Познавательный и поисковый интерес, а вследствие его и творческая активность учащихся сами по себе не возникают. Они формируются и создаются содержанием учебного материала, методами приемами обучения, личностью преподавателя и под влиянием внутренних потребностей желания учиться.

География как учебный предмет состоит из множества взаимосвязанных природных и экономических представлений, понятий законов, закономерностей, изучение и усвоение которых трудно осуществить без наглядности.

На уроках "Экономической и социальной географии мира" при изучении отдельных стран я применяю изучение политической карты мира, глобуса и физической карты мира, после полученной информации учащиеся рассматривают иллюстрации с видами городов того государства, о котором идет речь, и также учащиеся демонстрируют альбомы, заранее приготовленные ими при подготовке к уроку. Эффективность средств наглядности во многом зависит от умения учителя обеспечить преемственность между абстрактными и конкретными наглядными средствами и сочетанием методов их применения. Большое значение для активизации учебного процесса имеют так называемые представления, т.е. учителя иногда опираются на представления и реальные образы, которые уже имеются в сознании учащихся. Но в экономической географии много объектов изучения, совершенно недоступных для наблюдения. Поэтому изобразительная наглядность имеет неоценимое значение. Она помогает правильно усваивать пространственные взаимодействия объектов и явлений.

Очень полезно в преподавании применения сравнений, которые необходимы для сознательного усвоения материала. Средства изобразительной наглядности помогают развивать такие необходимые качества, как логическая последовательность, мышление, воображение, наблюдательность, а следовательно, намного повышает интерес к изучаемому материалу, активизирует познавательную деятельность учащихся.

Для развития познавательных, творческих навыков учащихся, умений

пространстве, а также критического мышления я использую проектную деятельность учащихся, предполагающую превращение учеников в субъектов деятельности. Каждый учащийся становится равноправным членом творческого коллектива, работа в котором позволяет объединяться по интересам, обеспечивать для них разнообразие ролевой деятельности и воспитывает обязательность, взаимопомощь в работе.

Учащиеся выполняют следующие виды проектов:

- информационные поисковые (сбор и анализ информации, подготовка и защита рефератов и докладов);
- исследовательские (нацеливает учащихся на глубокое изучение проблемы);
- продуктивные (дают возможность учащимся проявить творческое воображение и оригинальность мышления при создании газет, рисунков, рекламных буклетов).

Очень часто на уроке или в качестве выполнения домашнего задания предлагают учащимся выполнить творческие работы различного характера, которые способствуют формированию познавательного интереса. Выполняя их, учащиеся активно оперируют приобретенными знаниями, умениями, навыками, осуществляют поисковую, активную деятельность, поднимаясь при этом на новый уровень познания и развития своей личности.

Преподаватель на уроке является для своих студентов деловым партнером, помогающим выработать навыки саморегулирования, выбрать индивидуальные формы работы, темп и логику самоорганизации, соединяя, таким образом, управление с самоуправлением. Неотъемлемый компонент преподавательской деятельности - наблюдение за изменениями в развитии творческих способностей учащихся.

Таким образом, моя работа в данном направлении показала рост творческого мышления моих учеников, а также появление и усиление у них качеств личности, как независимость, открытость, потребность в творчестве.

Вермикулиттің сорбциялық қасиетін зерттеу

Биология пәнінің мұғалімі
Алданышова М.Ғ.

Жұмыстың өзектілігі. Қазақстан Республикасы – тек ауылшаруашылықты аумақ емес, сонымен қатар өндірісі қарыштап дамыған республика. Қазақстаннан Д.И.Менделеев кестесіндегі химиялық элементтердің барлығына жуығы табылғаны анық. Бұл жер бетіндегі таза күйінде бос жатқан байлық емес. Қазіргі таңда мұнай өңдейтін өндіріс орындары қоршаған ортаға кері әсерін тигізеді. Соның нәтижесінде мұнай, мұнай өнімдері экожүйелерді ластаушы негізгі компоненттердің бірі болып саналады. Мұнай өндірістері қалдықтарының экожүйелерге тигізетін әсері өте жоғары. Бұл қауіп қатер тек өндіріс орындары ғана емес, сонымен қатар алшақ аймақтарды да қамтиды. Мұнай өнімдерінің байқаусыз төгілуі немесе әртүрлі апаттардың салдарынан, топырақтардың физико-химиялық қасиеттері өзгеріп, су-ауа режимі бұзылады. Топырақтардың жоғарғы адсорбциялану қабілеттілігіне қарай, мұнай ұзақ уақыт сақталынады және топырақ биоценозына орасан кері әсерін тигізеді.

Техногенді жолмен ластанған топырақтарды тазартуда және оларды қайта қалпына келтіруде, олардың түрлік құрамын анықтау, тазартуда биорекультивациялау әдістерінің маңызы орасан зор. Бірақ бұл процесс ондаған жылдарға созылуы мүмкін. Бірақ, техногенді ластанған экожүйелерді тазарту механизмдерін жылдамдату және тиімді басқаруда, табиғи және синтетикалық сорбциялық материалдарды қолданудың тиімділігі өзекті мәселелердің бірі болып саналады.

Жұмыстың мақсаты – вермикулитті мұнай өнімдерімен ластанған экожүйелерді тазартуда сорбент ретінде пайдаланудың тиімділігін зерттеу.

Жұмыстың ғылыми жаңалығы.

Вермикулиттің өте жоғары сорбциялық қабілеттілігі (99,5%) және оның суды сіңіру көрсеткіші өте жоғары екендігі анықталды (99%). Вермикулиттің мұнай және мұнай өнімдерін сіңіру қабілеттілігінің жоғары – Аи85 және Аи 96 маркалы бензинді сіңіру қабілеті 91,6 %, жанар майды - 90,9%, мұнайды -82% құрады. Ол мұнай және мұнай өнімдерінің физико-химиялық қасиеттеріне байланысты.

Вермикулит (латын сөзінен аударғанда *vermiculus* — «құрттәрізді» деген мағынаны білдіреді) қатпарлы құрылысты гидрослюд минералдары топтарына жатқызылады. Биотит және флогопит слюдаларына жататын өнімдердің өзгеруі (гидролиздену және желдену процестері) нәтижесінде алынады.

Вермикулитті сорбент ретінде түрлі өндіріс орындарында, яғни ағынды су құбырларын, ластанған су беткейлерін, ластанған топырақтарды тазарту жұмыстарын жүргізген кезде кеңінен пайдаланады. Тазарту жұмыстары барысында вермикулиттің өңделген түрін зонолитті қолданады.

Вермикулиттің жалпы формуласы
($Mg^{+2}, Fe^{+2}, Fe^{+3}$)₃ [(SiAl)₄ O₁₀] (OH)₂ 4H₂O, бірақ вермикулит өте сирек жоғарыда келтірілген формулаға сай келеді, көбінесе вермикулит түрлі қоспалардан тұрады. Негізгі компоненттері: кремнийдің қостотығы SiO₂ (33-45%), алюминидің тотығы Al₂O₃ (6-18%), темірдің қышқылдық тотығы FeO (1-3%), темір тотығы Fe₂O₃ (5-17%), магний тотығы MgO (14-30%), суH₂O (5-18%). Сонымен қатар, вермикулит құрамында кальций тотығы CaO, калий тотығы K₂O, никельдің қышқылдық тотығы NiO, титанның қос тотығы TiO₂, марганец тотығы MnO, натрий тотығы Na₂O және басқа қосымша қоспалар болады. Қыздыру жұмыстарынан кейін минералдың химиялық құрамы өзгермейді.

Вермикулиттің қасиеті. Вермикулит — борпылдақ, жеңіл және ұзақ уақытқа төзімді материалдың бірі болып саналады. Қыздыруға төзімді: балку температурасы 1350 С, қолдану температурасы минус 260-1200 С-қа дейін. Жоғары сорбциялық қасиетке ие, бойына 500%-ға дейін сұйықтықты сіңіре алады, бірақ, әлсіз гигроскопиялы, яғни қоршаған ортадан ылғалды әлсіз сіңіреді. Вермикулиттің ылғалдылығы ауаның 100%-нда не бары 10% құрайды. Биологиялық тұрғыдан: микроағзалар әсерінен ыдырауға және шіруге төзімді емес, насекомдар мен кемірушілердің қарқынды дамуына қолайлы жағдай жасамайды. Химиялық жағынан инертті: Вермикулит — экологиялық тұрғыдан өте таза, залалсыздандырылған материал, құрамында ауыр металдар иондары болмайды, рН көрсеткіші — 7.0, нейтралды.

Вермикулитті қолдану. Химия өндірісінде вермикулитті түтінді, улы газдарды ұстап қалу үшін, өндірістік құбырларды тазартуда және белсенді сұйықтықтар мен қышқылдарды тасымалдауда адсорбент ретінде қолданады. Экологияда ластанған экожүйелерді тазартуда, сонымен қатар, металлургияда, ауылшаруашылығында қолданады.

Сонымен, вермикулит — экологиялық тұрғыдан өте таза, залалсыздандырылған материал, құрамында ауыр металдар иондары болмайды, рН көрсеткіші — 7.0, нейтралды және оны экологияда ластанған экожүйелерді тазартуда, сонымен қатар, металлургияда, ауылшаруашылығында қолданудың тиімділігі анықталды [40].

Вермикулитті мұнай өнімдерімен ластанған ағын суларды тазартуда қолданудың тиімділігін зерттеу

Ағын суларды тазартуда биотехнологиялық әдістерді қолданудың тиімділігі жоғары, яғни өндіріс орындары ағын суларын металл иондарынан және органикалық ластаушылардан тазартуда *Thiobacillus ferrooxidans* тионды бактерияларының культуралдық сұйықтығын коагулянт ретінде қолдану өзекті мәселелердің бірі [45].

Ағын суларды мұнай және мұнай өнімдерінен, сонымен қатар органикалық және уытты заттардан тазартуда вермикулиттің адсорбент ретінде атқаратын қызметі өте жоғары. Вермикулиттің сорбциялық және гидрофобтық қасиеті өте жоғары болатыны анықталып, оның мұнай өндіру өндіріс орындары ағын сулары бетіндегі мұнай өнімдерінен тазарту қабілеттілігі лабораториялық жағдайда зерттелінді.

Лабораториялық зерттеу кезінде «Петро-Қазақстан Ойл Продактс» («ПҚОП») өнеркәсіптік ағын суы қолданылды. Ағын суларының химиялық құрамы 1-ші кестеде келтірілген.

Кесте 1 -«ПҚОП» ЖШС-нің ағын суларының химиялық құрамы

№	Мөлшерленген көрсеткіштер	Ағын суларға нақты концентрациялар қоспасы, мг/л
1	Өлшенген заттар	70,4
2	Құрғақ қалдық	210
3	Мұнай өнімдері	5,8
4	Фосфаттар	1,4
5	Хлоридтер	62,8
6	ОХК	220

Биологиялық тазартудан кейін ағын сулар құрамынан біршама өзгерістер байқалынды. Атап айтқанда, ағын сулардағы өлшенген заттардың концентрациясы 27,8%-ға, құрғақ қалдықтар концентрациясы 9,5%-ға, фосфаттар иондары концентрациясы 54,1%-ға, хлоридтер концентрациясы 60%-ға, аммоний иондары 18,4%-ға, нитрит-иондары 90,8%-ға, ал мұнай өнімдері 91,7%-ға төмендеді.

Биологиялық тазартудан кейінгі алынған суларды вермикулит көмегімен тазартуда, 3-5 г/дм³ вермикулит пайдаланылды (кесте 4). Кесте 2 — Ағын суларды вермикулит көмегімен тазарту дәрежесінің көрсеткіші

№	Мөлшерленген көрсеткіштер	Вермикулиттің қолдануындағы	Ағын суларға нақты концентрациялар қоспасы, мг/л	Биологиялық тазарту		Сорбциялық тазарту	
				Мөлшерленген	% өсетін	Мөлшерленген	% өсетін
1	Өлшенген заттар	3	70,4	50,6	27,8	32,89	35
2	Құрғақ қалдық	3	210	90,05	9,5	137,03	27,9
3	Мұнай өнімдері	3	5,8	0,5	91,7	0	100
4	Фосфаттар	3	1,4	0,65	54,1	0,1	98,7
5	Хлоридтер	3	62,8	25,12	60	0,81	96,8
6	ОХК	3	220	6,85	18,4	3,75	45,3
7	Нитриттер	3	0,052	0,005	90,8	0,04	98,7

2- кесте бойынша мұнай өңдеу өндіріс орындары ағын суларын биологиялық тазартудан кейін сорбциялық әдісті, яғни сорбент ретінде вермикулиттерді пайдаланудың тиімділігі өте жоғары екендігі анықталды. Вермикулиттің оптималды концентрациясын 3г/дм³ қолдану барысында, ағын сулардағы өлшенген заттардың концентрациясы 35%-ға, құрғақ қалдықтар концентрациясы 27,9%-ға, фосфаттар иондары 98,7%-ға, хлоридтер концентрациясы 96,8%-ға, аммоний иондары 45,3%-ға, нитрит-иондары 98,7%-ға, ал мұнай өнімдері 100%-ға төмендеді.

Сонымен, өндіріс орындары ағын суларын биологиялық жолмен тазартудан кейін, сорбциялық әдісті қолданудың тиімді мүмкіндіктері және адсорбент ретінде вермикулиттің 3г/дм³ концентрациясын қолдану мүмкіндігі анықталды.

Қорытынды.

Жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстың нәтижесінде мынадай тұжырымдар алынды:

1. Әдеби деректер бойынша ластанған экожүйелерді тазарту барысында табиғи және синтетикалық адсорбенттердің ролі жоғары екені анықталды. Соның ішінде, қатпарлы құрылысты гидрослюд минералдары топтарына жататын — вермикулит.
2. Вермикулиттің өте жоғары сорбциялық қабілеттілігі (99,5%) және оның суды сіңіру қабілеттілігі төмен (0,1г/мл), ал флотациялық көрсеткіші өте жоғары екендігі анықталды (99%).
3. Вермикулиттің мұнай және мұнай өнімдерін сіңіру қабілеттілігінің жоғары — Аи85 және Аи 96 маркалы бензинді сіңіру қабілеті 91,6 %, жанар майды - 90,9%, мұнайды -82% құрады. Ол мұнай және мұнай өнімдерінің физико-химиялық қасиеттеріне байланысты.

Мұзарт таудың мұз балағы

Нұралиева Малика
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің
оқытушысы

Мақсаты:

Білімділік- Мұқағали Мақатаевтың өмірі мен өлеңдерін таныстыру, бүгінгі таңда жастар поэзиясында өзіндік қолтаңбасын қалдырған Мұқағали Мақатаевтай сыршыл жандардың шығармашылығын ұштау, еліне, жеріне, Отанына, ақынға деген сүйіспеншілігін арттыру;

Дамытушылық- оқушылардың ізденушілік қабілетін дамыту, ғылыми ізденіске дағдыландыру;

Тәрбиелік- адамгершілікке, оқуға, мемлекеттік тілге деген сүйіспеншілігін, қызығушылығын арттыру;

Көрнекілігі: Мұқағали Мақатаевтың портреті, компьютер, электронды слайд, хрестоматия, газет мақалалары, әдеби көрме, бейнетаспаға, ұлағатты сөздер, музыкалық аппараттар.

(Сабақ басталған кезде баяу музыка ойналып, Мұқағали Мақатаевтың суреті көрсетіледі).

Мұғалім сөзі:

1-жүргізуші

Бүгін менің туған күнім,
Ой, бәлі-ай!
Мына адамдар неғып жатыр тойламай?
Банкет жасап берер едім өзім-ақ,
Тәңірдің бір жарытпай-ақ қойғаны-ай...

2-жүргізуші

Мына дүние неге жатыр үндемей,
Алаулатып тойдың шоғын үрлемей,
Құшақ-құшақ гүл шоқтарын лақтырып,
«Мынау- шапан, мынау-атың, мін!» демей

1-жүргізуші:

Армысыздар, қадірменді ұстаздар мен қымбатты оқушылар!

Бүгінгі Мұқағали Мақатаевтың туған күніне арналған «Мұзарт таудың мұзбалағы» атты ашық тәрбие сағатына қош келдіңіздер!

2-жүргізуші: Иә, ақын мұңы бізге жетті. Оның тілегін орындау-біздің парызымыз.

1-жүргізуші: Аламан бәйгеге оза шауып, өлең –жырда шашасына шаң жұқтырмаған ерен жүйрік, талантты тұлға Мұқағали ақынның өмір жолы әр алуан. Оны біріміз білсек, біріміз білмейміз.

Ақиық ақын Мұқағали Мақатаев 1931 жылы 9-ақпанда Алматы облысы, Нарынқол ауданындағы Қарасаз ауылында өмірге келіпті. Ақынның өмір жолымен таныстырылады.

ӘН: «Өмір сүрейік алмасып»

2-жүргізуші: Туған жерге, елге, халқына, Отанына, ана тіліне деген махаббат сезімі ақын ретінде оның басты тақырыбы еді. Өзінің ұлтын, туған тілін ерекше құрметтеген Тұзу-тұзу жыртылған аңыздайын, Аңызыма неге нәр тамызбайын. Қара өлеңі қазақтың қаза болса, Қара көзден неге қан ағызбайын?!

Ақын өлеңдерінен құрылған әдеби монтаж

«Поэзия, менімен егіз бе едің?»

«Қарасаз»

«Шеше, сен бақыттысың»

«Әкеге»

«Майгүлге»

«Қыздарға»

1-жүргізуші: Мұқағали Мақатаев –адамдар арасындағы, өмірдегі, табиғаттағы жастық пен келісімнің жыршысы. Оның өлеңдері шын шабыттан, қиын күйзеліс пен қуаныштан, шын сағыныштан туған. Ақын сезімге бас иіп, өз өлеңдерінде махаббат тақырыбын кеңінен суреттеген.

«Махаббат диалогы» (Мұқағалиша)

Жігіт: Аспаннан айды өперсем қуанар ма ең?

Қыз: Гүлдей болып қураған суалар ем.

Жігіт: Жер жүзін бағындырсам бір өзіңе?

Қыз: Қарсымын, ондай әбес тілегіңе.

Жігіт: Өзіңді шын алтынға бағаладым.

Қыз: Көңіліңді қайтсем енді таба аламын.

Жігіт: Ожар қылық, оспадар сөздеріңмен.

Жігіт: Жүрегімді сен менің жарладың.

Жігіт: Жан екенің шын асыл сезіледі

Менікі тек махаббат, сезім еді.

Кешір мені, дәл ондай емеспін мен,

Сынау үшін айтылған сөзім еді.

Қыз: Мен де сені сынаймын, күт жігітім,

Жетсе егер шыдамың, төзім енді.

Көрініс: «Фаризамен кездесу»

«Жазылар естеліктер мен туралы»

Анасы Нағиманың естелігі

Кітап көрмесімен таныстыру

Изменение имен существительных по числам

Сандибекова Мира Табынбайқызы
З а м е с т и т е л ь д и р е к т о р а
п о н а ч а л ь н ы м к л а с с а м с р е д н е й ш к о л ы №108

Тема: Изменение имен существительных по числам

Цель: Развивать умения, изменять существительные по числам

Задачи:

- 1.Обеспечить в ходе урока закрепление знаний и навыков определения рода имен существительных
- 2.Развивать логическое мышление, память, любознательность, навыки грамотного письма
- 3.Воспитывать сдержанность, умение выслушивать мнение товарищей, интерес к учению, любовь к труду. Воспитывать культурную личность, охранять и беречь природу.

Тип урока: комбинированный

Методы: словесный, наглядно – практический

Приемы: игра, загадки, задания творческого характера, проблемные задания

Познавательная деятельность учителя: проверка, опрос, анализ, фронтальный опрос, оценивание, обобщение, домашнее задание.

Познавательная деятельность детей: самостоятельная работа, выполнение упражнений, поиск, логическое мышление

Оборудование: таблицы, наглядность, схемы, карточки.

Девиз урока: «Кто ничего не изучает, тот вечно хнычет и скучает».

Ход урока:

1 этап:

1. Организационный момент

1.Круг радости

Учитель приветствует учащихся, читает стихотворение и предлагает сопровождать слова текста различными движениями.

Справа – друг, и слева – друг. (повернуться вправо, повернуться влево)

Вместе мы – веселый круг. (взяться за руки)

Поиграем мы немножко.

Крепко сжали все ладошки. (сжать ладони)

Кто так делает, друзья?

Это Я! Это Я! (показать руками на себя)

Мы прижали локоток,

Станет тесным наш кружок!

Кто так делает, друзья?

Это Я! Это Я! (показать руками на себя)

2. Постановка темы и целей урока.

1.Чистописание

Для каллиграфической минутки используется задание обеспечивающее необходимость самостоятельного формулирования и выполнения задания, предусматривающего определение буквы.

Посмотрите на запись, какое задание вы можете выполнить?

Добрый – злой

Лето –

Восточный –

Дети: нужно подобрать антонимы

Сравните полученные слова.

Дети: Все антонимы начинаются на букву З, значит именно ее мы будем писать на каллиграфической минутке. Определите порядок следования букв и продолжите ряд.

зол озл лоз

Ұстаз қоржынынан

Золото добывают из земли, а знания из книг.
Как вы понимаете смысл пословицы?
Еще раз посмотрите на антонимы. Какое из этих слов лишнее? Почему?
Дети: Лишнее слово «ЗИМА» так как это существительное, а все остальные слова прилагательные.

2. Фонетическая зарядка.

1. В 1980 году в Москве проходили XXII игры летней Олимпиады. Какое животное было символом Олимпиады?

- А) лиса
Б) медведь +
В) заяц

Подсказка: в слове все согласные мягкие

2. Какое озеро, единственное в мире, является наполовину пресным, наполовину соленым?

- А) Балхаш +
Б) Байкал

Подсказка: в названии озера есть 2 глухие согласные

3. В какой стране впервые стали пользоваться ложками?

- А) Индия
Б) Греция
В) Египет +

1. Самая большая река в мире

- А) Енисей
Б) Нил +
В) Амазонка
Г) Лена

Подсказка: все согласные сонорные

2. У какой птицы самые широкие крылья?

- А) альбатрос +
Б) гриф
3. Самая большая планета из нашей Галактики?

- А) Сатурн
Б) Юпитер +
В) Уран

4. Какая птица спит на воздухе?

- А) орел
Б) кукушка
В) стрижа +

Тест № 1

А. Сколько согласных звуков в русском языке?

- 1) 8
2) 9
3) 10
4) 7

Б. Какая гласная буква обозначает 1 звук?

- 1) е
2) ю
3) я
4) а

В. Какая гласная буква обозначает 2 звука?

- 1) а
2) о
3) у
4) я
5) ю

Г. Какая буква не обозначает звука?

- 1) а
2) э
3) ы
4) ъ

3. Словарная работа.

- Прочитайте слова, что в них общего?
Казахстан, земля, корова, медведь, окно, пальто, заяц, Астана

Задания:

1 группа

Выписать слова с непроверяемой безударной гласной «А»

2 группа

Выписать слова с непроверяемой безударной гласной «О»

3 группа

Выписать имена собственные

4. Повторение раннее изученного

Игра «Физминутка»

Выборочный диктант

5. Новая тема

1. Ознакомление с изучением имен существительных по числам. Записью существительных в ед. числе и во множественном числе.

Игра «Один или много»

Учитель показывает картинки

Дом – дома

Дерево – деревья

Черепашка – черепахи

Светофор – светофоры

- Чем они сходны?

- Чем они различаются?

6. Первичное закрепление

Название животных – простые слова

В них спрятались слоги: 1, 3 или 2

Но буквы рассыпались. Их соберешь.

Кого как зовут ты тотчас найдешь!

1. Живой кактус – еж
2. Слепой землекоп – крот
3. Пушистый трус – заяц
4. Лесная гадалка – кукушка
5. Лесной знаток меда – медведь

Отгадай загадки. Название записывайте во множ. числе.

Десять братьев весь груз несут (пальцы ног)

В темном хлеву белые ягнята (зубы)

Брат с братом через дорогу живут, а один другого не видит (глаза)

1. Подведение итогов:
2. Домашнее задание
- Оценивание

Ұстаз қоржынынан

СӨЗ-МАРЖАН

Әйтімова Райхан Кенжебайқызы
Қызылорда облысы, Жалағаш ауданы
№31 орыс орта мектебінің қазақ тілі және
әдебиет пәнінің оқытушысы.
Қазақстан Республикасы Білім беру ісінің үздігі

Сабақтың мақсаты:

- а) оқушыларды ата-дәстүрін ардақтау, ұрпақтың ана тілін терең меңгеруге құштарлығын ояту, сал-дәстүрді, мәдениетін сыйлауға дәріптеу.
- ә) тапқыр да, жүйелі сөйлеуге, ақылды салмақты ой айтуға баулу, тіл байлығын, сөздік қорын, ой-өрісін, шығармашылық қабілеттерін дамыту.
- б) тілді құрметтеуге, қадірлеуге, елін, жерін, Отанын сүйетін патриот тұлға тәрбиелеу. Ұлыларымыздың ұлағатты сөздерінен үлгі алуға баулу.

Сабақ түрі: сайыс сабақ

Сабақ әдісі: сұрақ-жауап

Көрнекіліктер: тұрақты сөз тіркестер, мақал-мәтелдер, көне сөздер кестелері, интерактивті тақта, қанатты сөздер, кітап көрмесі.

Пәнаралық байланыс: әдебиет, тарих.

1. Кіріспе

БАРЫСЫ:

Жүргізуші:

Туған жердің қойнауын түлетеміз
Туған тілді құрметтеп жыр етеміз
Берекелі күзбенен қатар келген
Құтты болсын халайық мерекеңіз!
Өнге қосып тілімді шешілейік
Тұлпардай шешіліп көсілейік
Сіз боп, біз боп бірігіп, қазақ болып
Тіліміздің мерейін өсірейік.
Мықты болсын! Нықты болсын!
Тіл мерекесі бәріне құтты болсын!

Жүргізуші:

Қазақ тілі-ұраным,
Қазақ тілі-құрағым
Қазақ тілі болмаса,
Мықты болмас тұрағым.
Қазақ тілі-елдігім
Қазақ тілі-ерлігім

Қазақ тілі болмаса
Бүтінделмес кендігім.
Данамыздың тілі деп,
Даламыздың тілі деп,
Туған елдің тілі деп,
Туған жердің тілі деп,
Қазақ тілін
Қазақ тілін, сүйеміз.

Жүргізуші:

Құрметті ұстаздар, оқушылар! Бүгінгі өзге ұлт оқушылары арасында ұйымдастырылып отырған «Сөз-маржан» атты сайысымызға қош келіпсіздер. Қазақ тілі өзінің даласындай кең пішілген жайдары да, жалпақ тіл. Даланың қоңыр желіндей аңқылдап, еркін есіп тұрады. Осындай құдіретті тілде біздің отандастарымыз қалай сөйлейді екен? Сынап көрелік.

Жүргізуші:

Сайысымызды бастамас бұрын сайысымызға төрелік етер қазылар алқасымен таныстырып өтейік.

Жүргізуші:

Сайысымыз 4 кезеңнен тұрады.

1. «Тіл қаруы-сөз, сөз қаруы-ой»
2. «Сөз асылы - мақал»
3. «Тіл – қымбат қазына»
4. «Сөз – адамның айнасы»

Бәйге қуып қыз-жігіттер өтер деймін
Бір басына өнері жетер деймін
Бәске түскен оқушылар кезектесіп
Таныстырып өздерін өтсе деймін.

2. Негізгі бөлім

1 кезең «Тіл қаруы-сөз, сөз қаруы-ой»

7 тапсырмадан тұрады, әр дұрыс жауап 10 ұпай болып есептеледі. Тұрақты сөз тіркестеріне мықты екендеріңізді байқаймыз. Шарты: кестедегі сөздерді байланыстыра отырып, тұрақты сөз тіркесті табу, мәнін ашу.

Ұстаз қоржынынан

1. Арқасы мұздап қоя берді-қорықты

1	Алақанның аясы	Қорықты
2	Алақанға түкіру	
3	Арқасы мұздау	
4	Ат ізін салмау	

2. Көзді ашып-жұму-тез

1	Бауыр басу	Тез
2	Түсі суық	
3	Сөз байлау	
4	Көзді ашып-жұму	

3. Санын соғу - өкіну

1	Санын соғу	Өкіну
2	Тас жүрек	
3	Сөзді майын тамызу	
4	Терісіне сыймау	

4. Мұзға отырғызу- алдау

1	Маңдай алды	Алдау
2	Қолы ашық	
3	Қас қарайғанда	
4	Мұзға отырғызу	

5. Мінезі ауыр - салмақты

1	Мінезі ауыр	Салмақты
2	Іші тар	
3	Мұрын шүйіру	
4	Жүрегі шайлығы	

6. Кірге жер таппау - ұялу

1	Сілесі қату	Ұялу
2	Қолды болу	
3	Кірге жер таппау	
4	Табын жалтырату	

7. Ауызынан салбырап түсу-ұқсау

1	Көз ілмеу	Ұқсау
2	Мұрынан шаңшылу	
3	Аузынан салбырап түсу	
4	Ит терісін басына қалтау	

Көрермендермен ойын сәті «Кім көп біледі?»

Тұрақты сөз тіркестердің мағынасын ашу

- ТЫРНАҚ АСТЫНАН КІР ІЗДЕУ
- МҰРНЫН КӨККЕ КӨТЕРУ
- ЖҰЛДЫЗЫ ОҢЫНАН ТУУ
- АУЗЫНАН БІР ЕЛІ ТАСТАМАЙДЫ
- КІРПІГІНЕН ҚЫРАУ ТАМҒАН
- ТАСЫ ӨРГЕ ДОМАЛАУ

II кезең «Сөз асылы - мақал»

7 тапсырмадан тұрады, әр дұрыс жауап 10 ұпай болып есептеледі.

Шарты: кестедегі сөздерден мақал-мәтелдер құрастыру, мағынасын түсіндіру.

1. Талаптың нұр жауар

1	Оқыған	Жауар
2	Талапты	
3	Білімді	
4	Саналы	

2. Саусақ бірікпе, Ине илікпейді.

1	Саусақ	Ине
2	Бармақ	
3	Қол	
4	Аяқ	

3. Бетің қисық болса, Айнаға өкпелеме.

1	Түзу	Айна
2	Қисық	
3	Доғал	
4	Дөңгелек	

4. Балапан ұяда не көрсе, Ұшқанда соны іледі.

1	Құс	Ұяда
2	Балапан	
3	Торғай	
4	Үкі	

5. Білекті бірді жығар, Білімді мыңды жығар.

1	Күшті	Жығар
2	Білімді	
3	Айпалы	
4	Өнерлі	

6. Отан отанда ыстық

1	Ел	Ыстық
2	Ана	
3	Дос	
4	Отан	

7. Айдағаның бес ешкі ысқырығың жер жарар.

1	Ешкі	Ысқырар
2	Бұзау	
3	Лақ	
4	Қой	

Көрермендермен ойын: «Мақал-сөз мәйегі» Мақал-мәтелдер жарысы

III кезең «Тіл – қымбат қазына»
Шарты: көнерген сөзбен байланысты сөзді табу, мағынасын табу.

Тулақ – жүн сабау үшін немесе төсеніш үшін пайдаланатын, кептіріп қатырылған шикі тері.
Тулақ шашу (салт) – жүн сабарда, сабап болған соң берілетін тамақ атауы.

1	Темір	Тулақ
2	Тері	
3	Шүберек	
4	Ағаш	

Ұстаз қоржынынан

Шоқпар – қойдың жабағысының сыртын шекпенмен қаптап тігілген киім.

1	Киім	Шоқпар
2	Дәстүр	
3	Ағаш	
4	Тас	

Шидем – қойдың жабағысынан сыртын шекпенмен қаптап тігілген киім (күпі)

1	Киім	Шидем
2	Дәстүр	
3	Ыдыс	
4	Ағаш	

Көрерменмен ойын: «Кім жылдам?» Б, Д, Қ әріптері бойынша сұрақтарға жауап беру

1. Бүгінгі ауа райы қандай?
2. Қазақша қалай сөйлейсің?
3. Қандай тамақ ұнайды?
4. Қай мұғалім ұнайды?
5. Қай пән ұнайды?
6. Көзің қандай?
7. Достарың бар ма?
8. Ең жақсы көретін жұмысың?
9. Ұйқыдан қалай тұрасың?
10. Қай қалада тұрасың?

IV кезең. «Сөз – адамның айнасы»

Қандай сөздер?

Қарбыз – дарбыз, илалап – жайлап, азан – таңертең, табақ – леген, көп – енапат, кеуірт – сіріңке, үй-там, әке-аға, апа-әпке, жуа-пияз

3. Қорытынды бөлім

Жүргізуші: Мінекей, біздің сайысымыз өз мересіне келіп жетті. Сайыс қорытындысын естіріп сәт те таяу.

Қазылар орнықтырар әділдікті,
Кімдердің жауаптары көміл шықты,
Білім мен тапқырлықтың сайысында
Жеңіске жетер дейміз нағыз мықты!

Әділ қазылар алқасының қорытынды шешімі Жүргізуші:

Қазағым тіліңменен жаңа берші
Әуендетіп әніңе сала берші
Мәңгі даңқың түспесін қазақ тілі
Көкейімде жатталып қала берші,- деп
сайысымызды аяқтаймыз.

«Сөз - маржан» сайысына қатысушылар

Орыс демократиялық мәдениеті және қазақтың ұлы ғалымы Шоқан Уәлиханов

Мақсаты:

1. XIX ғасырдың екінші жартысындағы Қазақстанда мәдениеттің дамуына сипаттама беру, оның даму деңгейін бағалау, орыс мәдениетінің Қазақстан мәдениетіне ықпалын және Шоқан Уәлихановтың ғылыми мұрасымен таныстыру, өлкетанудың қызығушылығын дамыту.
2. Оқушылардың ізденісін ұйымдастыру, танымдық қызығушылығын дамыту.
3. Еліміздің мәдениетіне құрметке тәрбиелеу, отаншылдық пен елжан-дылық қасиеттерін қалыптастыру.

Сабаққа әзірлену кезеңі:

Зерттеу үшін оқушылар тобы тарихшылар, географтар, өлкетанушылар, этнографтар болып бөлінеді. Әрқайсысына берілетін тапсырманың мән-жайы түсіндіріледі. **Тарихшылар:** XIX ғасырдың екінші жартысындағы қазақ жерін зерттеуге әсер еткен факторларды анықтайды. **Географтар:** Қазақ жерін зерттеуге қатысқан орыс ғалымдары, Шоқан Уәлиханов экспедициялары туралы мағлұматтарды әзірлейді. **Этнографтар:** Өлкенің этнографиялық зерттеуін жүргізген Радлов, Аристов, Гродеков туралы мәліметтерді жинақтайды.

Сабақтағы кернекіліктер:

1. XIX ғасырдағы қазақ картасы.
2. «XIX ғасырдың екінші жартысындағы Қазақстан мәдениеті» сызба.
3. Шоқан Уәлихановтың портреті.

Сабақтың барысы:

1. Мұғалімнің кіріспе сөзі.

XIX ғасырда Қазақстандағы мәдениеттің дамуында ерекше белгілер байқала бастады. Сонғы кезде тарихшылар XIX ғасырдың екінші жартысын қазақ мәдениетінің «қайта өрлеу кезеңі» деп атап жүр. Өйткені бодан болып, бытыраңқы болып берекесі кеткен қазақ жерінің мәдениетінің қалыпты дамуы қиын жағдайда еді. Ал XIX ғасырдың екінші жартысында зерттеу жұмыстарының жүруі, қазақ жазба әдебиеті мен ғылымының қалыптасуы жүрді. Әрине, тарихи қалыптасады. Яғни бүгінгі күні зерттеуші тарихшылар бұл факторларды қалай түсіндірер екен?

Тарихшылар тобы: XIX ғасырдың 60-шы жылдары Ресейдің толық отарына айналды. Қазақстанның ұлан байтақ жерлерінің байлығын иемдену патша өкіметінің алдына жаңа мақсаттар қойды. Капитализмнің дамуы, заводтар мен фабрикалардың көбейе түсуі жаңа табуды қажет етті.

Жұмаділдаева Ботагөз
Ертайқызы
Қорқыт ата атындағы ҚМУ
колледжінің тарих пәнінің
оқытушысы

Мұндай нүкте - Қазақстан болатын. Сондықтан, ең алдымен қазақ жерін зерттеу жұмыстарының негізгі бағыты - табиғат байлығын табу және игеру болды. Ал орыстың кейбір демократияшыл зиялылары қазақ жерінің тұрмыс-салтын зерттеуге де аса көңіл бөлді. Қазақ халқының тұңғыш ғалымы Шоқан Уәлиханов та қазақ тарихын зерттеуге өте көп көңіл бөлді. Шоқан Уәлиханов өз халқының тарихи-саяси дамуына ерекше үлес қосты. Қазіргі Қазақстан тарихы оқулығында да Шоқан Уәлиханов ұсынған тұжырымдар қолданылды. Жалпы қазақ тарихы туралы деректерді Добромисловтың «Торғай облысы: тарихи очерк» атты еңбегіндегі саяси жағдайға байланысты көптеген мәліметтермен танысуға болады. Қазақ тарихы жөніндегі топталған деректерді 1845 жылы ашылған орыс географиялық қоғамының Орынбордағы, Омбыдағы, Семейдегі бөлімдері мен бөлімшелерінде ғылыми жолға қоя бастады. XIX ғасырдың екінші жартысында құрылған статистикалық мәліметтер де кейіннен тарихи оқиғалар мен құбылыстарға өзек бола алды.

Географтар тобы: XIX ғасырдағы тарихи-географиялық және этнографиялық зерттеулер негізінен орыс географиялық қоғамының жергілікті бөлімшелері арқылы жүзеге асқанын жаңа тарихшылар атап өтті. Әрине, ол кезде өз академиясы мен ғылыми орталығы, ұлттың ғылымы толық қалыптасып үлгермеген қазақ жерінде ғылым салалары бойынша жекелей жұмыс жүргізілген жоқ. Бірақ географияға еңбек сіңірген орыс демократтарының еңбегін ерекше атауды жөн көріп отырмыз. Мысалы: ғалым П.П. Семенов - Тяньшанский (1827-1914 жыл) Алтай бойына, Жетісу мен Орталық Азияға саяхат жасады. Оның басшылығымен дайындалған «Ресей отанының толық географиялық сипаттамасы» деген еңбектің «Қырғыз өлкесі», «Түркістан өлкесі» атты екі том Қазақстан мен Орта Азияға арналған. Саяхатшы ғалым Верный, Семей және басқа да Қазақстан қоныстарында болды. Өлке туралы ұлы саяхатшының сипаттамасымен бірге тарихи

шолуының маңызы зор. Сонымен бірге Северцов, Мушкетовтың қазақ жерінің географиясы туралы еңбектері бар. Әсіресе осы кезеңдегі географияға қазақ ғалымы Шоқан Уәлихановтың еңбегі ерекше екенін айтпай кете алмаймыз. Шоқан Уәлиханов орыстың географиялық қоғамының толық мүшесі болды. Оған оның қазақ және қашғар географиясы бойынша сіңірген еңбектері әсер етті. 1855 жылы ол генерал Гасфортпен бірге Жетісу, Тарбағатай, Орталық Қазақстанды аралады. 1856 жылы Ыстықкөддің көлемін топографиялық картаға түсірді. 1858-1859 жылдары Шоқан өзін әлемге әйгілі еткен Қашғар саяхатына барып қайтты. Қашғар экспедициясында жасаған географиялық картасы орыс географиялық қоғамында айрықша орын алды. Ол Марко Поло мен иезуит Гюесттен кейін бұл елге тұңғыш барған адам.

Этнографтар тобы: Этнографиялық зерттеулермен айналысқан орыс демократиялық қоғамының өкілдерінің бірі Радлов болды. Ол өзінің зерттеулерінде қазақ халқының айтыс өнеріне, тұрмыс - салтына ерекше көңіл бөлген. 1870 жылғы Радловтың қазақ этнографиясы жайлы III томдық еңбегі шықты. Соның Айтыс тарауында Жанақ пен Түбектің, Шортанбай мен Орынбайдың өлеңдері жарияланды. Яғни, бұған дейін айтыс өнері ауыз әдебиетінде ғана таралып келсе, Радловтың жүйелерінің нәтижесінде баспа арқылы жарияланды. Қазақтың салт-дәстүрі, тілінің ерекшелігі жөнінде бүгінгі күні көптеген материалдар Радлов және Аристов жазған деректерге сүйенген. Мысалы: «Қазақ тарихының» томында дерекнамалық материалдар үшін осы ғалымдардың еңбегі пайдаланылған. XIX ғасырда этнография ғылымында Шоқан Уәлихановтың алатын орны ерекше. Шоқан Уәлиханов еңбектерінің құндылығы сонда, ол Левшиннің ертеден келе жатқан халық екендігі туралы пікірін терістеп, қазақтың қырық рудан құрылғанын және қазақ халқының қалыптасу дәуірі туралы нақты пікір білдірді. Шоқан Уәлиханов моңғолдардан қазақтардың белгілі бір саяси және рухани мұралар алғанын көрсетіп берді. Шоқан Уәлиханов өз халқының әнінің, музыкасының кереметтілігін де сүйсіне әңгімелеп, баға берген.

Тест 1 Орын толтыр

Шоқан Шыңғысұлы Уәлиханов 1835 жылы қараша айында қазіргі _____ туған. 1847-1853 жж. Ол Омбыдағы _____ корпусында білім алған. Корпуса бірге оқыған досы белгілі орыс ғалымы этнограф _____; «Өзінің орыс жолдастарын басып озып, Шоқан тез жетілді. Оған талайлар-ақ назар аударды. Ол сондай қабілетті еді және оқу орнына түспей тұрып-ақ сурет сала білетін»-деп жазды _____ жылы сәуірде отызға жетпеген шағында қайтыс болды. Сүйегі Алматы облысының _____ аумағындағы _____ деген жерге қойылды.

Тест 2 ЖОҚ және ИЯ

1. Шоқан Қашқарияға Әлімбай деген лақап атпен барды. **ИЯ**
2. Қашқарияға жасаған саяхатында жинаған материалдарын «Оңтүстік сібір руларының тарихы туралы ескертпелер» еңбегінде пайдаланды. **ЖОҚ**
3. «Манас» жырын тұңғыш рет қағазға түсіріп баспаға ұсынған, оған ақпараттық, танымдық таңдау жасаған Шоқан болатын. **ИЯ**
4. Қашқарияға сапары 1859-1861 жылдары болды. **ЖОҚ** 1858-1859 жж
5. Ш.Уәлиханов 1857 жылы 17 ақпанда орыс географиялық қоғамының толық мүшелігіне сайланды. **ИЯ**
6. 1861 жылы Атбасар уезіне аға сұлтан болып сайланды. **ИЯ**
7. 1847 жылы Шоқан Қырғыз еліне, Ыстықкөл аймағына, 1857 жылы Шығыс Түркістанға сапарға шығады. **ЖОҚ** 1856ж, 1858ж
8. 1861 жылы генерал Черняевтің әскери жорығына қатысты. **ЖОҚ** 1864ж
9. «Жамиғ-ат-тауарихты» зерттеп, оның негізгі тарауларын орысшаға аударды, шығыс терминдерінің сөздігін жасады. **ИЯ**
10. Потанин «Ш.Уәлиханов шығыстану әлеміне құйрықты жұлдыздай жарқетті». **ЖОҚ** Веселовский айтты

Тест 3 Мозайканы шеш

П	Ф	Ц	Б	Э	И	М
Е	Ш	Ж	К	К	Ө	Л
Ы	С	Т	Ы	Г	А	С
Р	О	Н	У	А	П	Ы
Г	І	Д	К	У	А	Р
І	Л	Е	Ң	Ы	Н	Ы

«Ыстықкөл сапарының күнделігі»

Мұғалімнің қорытынды сөзі:

XIX ғасырда қазақ жерінде ғылым қанат жая бастады. Ғылымға үлесін қосып, зерттеумен айналысқан орыс ғалымдары және қазақ халқының мақтанышы Ш. Уәлихановтың еңбектерімен таныстыңдар. Жинаған мағлұматтар сендердің көп ізденгендерің мен шығармашылық жұмыс істегендеріңді дәлелдейді. Негізгі мақсат - қазақ жерін отарлау, оның жер жағдайы, пайдалы қазбаларымен танысу арқылы Ресей экономикасының шикізат көзіне айналдыру болғанмен, зерттеу жұмыстары қазақ жерінің белгісіз беттерін ашып кейінгі ұрпаққа жеткізді. Сонымен құнды, бағалы.

Ұй тапсырмасы: «Бала Шоқан» тақырыбында эссе жазу.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- «Шоқан» И.Стрелкова Алматы, 1985 ж
- «Қазақ тарихы» 2006 ж №7
- «Тарихи тұлғалар» Алматы, 2006 ж

Қазақстандағы туризмнің даму бағыты
мен болашағы

Рахметова Сандуғаш Рахметқызы
Қызылорда гуманитарлық заң
колледжінің география пәнінің
оқытушысы

2-ж: Добро пожаловать на сегодняшний конкурс на тему: "Развитие туризма Казахстана и его будущего"

1-ж: Былтыр қазан айында елордамыз Астанада "Бейбітшілік және келісім сарайында" әлемнің 140 елінің туы тігіліп, салтанатты түрде, Дүниежүзілік туризм ұйымының Бас ассамблеясы ашылды. Жапондық бұл ұйымның 2 жылда бір өтетін жиынның алғашқы отырысында Елбасы Н.Ә.Назарбаев: "Тарихы тереңге тартқан, Ұлы Жібек жолының бойында орналасқан табиғаты таңғажайып, қазақ елінің қонақжай шаңырағына қош келдіңіздер" деп сөзін бастаған. Бас ассамблеяның кезекті сессиясы ТМД-да, бүкіл Шығыс Еуропа мен Орталық Азия елдері арасында тұңғыш рет Қазақстанда өткізілді – еліміз үшін мәртебе деп бастаймыз.

2-ж: В Астане 5 октября 2009 г. открылась 18 сессия генеральный ассамблеи всемирной туристической организации ООН. С приветственным словом обратился к делегациям из 140 стран мира, президент Казахстана Н.Назарбаев.

Глава Государства отметил, что ближайшие годы нашу республику посетят 14 миллионов туристов со всего мира, и во многом такой наплыв иностранцев связан с Азиатскими играми 2011г, и другими международными мероприятиями, такими например, съезд лидеров мировых религии.

В этом году, несмотря на мировой финансовый кризис, в гости к нам приехали четыре с половиной миллиона иностранцев, а крупный доход от туризма составил 74 млрд. тенге. Каждому приезжающему на отдых или по работе в нашу страну туристу Н.Назарбаев в степь и посмотреть в небо, а после этого – обязательно попробовать бешбармак. Би "Қара жорға".

1-ж: Елбасы сөзінің кіріспесінде, туризм-саласының маңызына тоқтала кетті. "Туризм саласы ұлттарды жақындастырады, елдерді табыстырады". Қазіргі жаһандану дәуірінде ынтымастық пен түсіністік орнауына туризмнің ықпалы айрықша. Демек, халықаралық туризм саласының дамуына бәріміз мүдделі болуымыз керек. Елбасымыз дөңгеленген дүниенің шартарабынан келген қадірменді қонақтарды Қазақстанның табиғи-жағрафиялық ерекшеліктерімен таныстыра кетті. Содан соң жайындағы деректермен сабақтады. Осыған орай, бізде Қазақстанның көрікті жерлерін көрсете отырып, болашақта бұл аймақтар әлемге әйгілі туризм орталығы болып саналады деп ойлаймыз. (Слайд. Қазақстанның көрікті жерлері)

2-ж: 30 сентября в Астане представители Фонда Евразия центральный Азии (ФЕЦА) рассказали об итогах своей пятилетней работе по развитию экотуризма в Казахстане. Наш проект было интересно более 400 тыс. Долларов США. Отметил президент ФЕЦА Джеффер Эрлих.

За годы реализации в рамках развития экотуризма были открыты экотуристические базы отдыха в Риддере, Катон-Карагае и Аксу-Джабаглы, создан самый первый информационно-ресурсный центр по экотуризму в Акмолинский области. Так в этом регионе было создано 4 базы: Самдыктау, Имантау, Айыртау и Коргалжын. В стране работает 11 экосайтов, где занято более десяти семей, готовится еще пять. За все время проекта туристам было 15 тыс. турист, а доход составил более 60 млн. тенге.

1-ж: «Қазақстанның көрікті жерлері» туралы мәнерлеп оқу.

2-ж: Выразительное чтение на тему: Природные места Казахстана.

1-ж: Қазақ еліне келген қонақтарға – Қазақстанның оңтүстігінде асқаралы тауларға көтерілуге, сол биіктен төмендегі жасыл-желек басқан төбелерге көз салып, олардың қарлы-мұғаттарымен үйлесім тапқан сұлулығына тамсануға, қазақтың киіз үйіне кіріп, дәм-тіл үйіретін тағамынан ауыз тиюді ұсынар едік. Осы кезде қазақтың ұлттық тағамдары ұсынылады.

1-ж: Қазақ халқы бүкіл әлемге қонақжайлылығымен әйгілі. Қонақ келсе ет асып, қазы-қарта, жал-жаясын қонақ алдына қойып, бөтен жұртты жатсынбай, өзге ұлттың да баласын бауырына басқан қазағымыздың қонақжайлылығын осыдан көруімізге болады.

2-ж: Гостям Казахстана мы бы предложили наши национальное блюдо, посетить красивые места нашего южного региона, подняться на Заилийский Алатау, любоваться природой нашей страны и еще мы бы предложили им познакомиться с экспонатом народного искусства. Например: как юрта и т.д.

Песня «Саржайлау»

2-ж: Республика Казахстан отличается своеобразием природно-географических условий и представляет возможности всех существующих видов туризма - познавательного, развлекательного, этнического, охотничьего, конного, приключенческого. Туристам предлагается более 700 маршрутов путешествия по всей территории Казахстана.

В Казахстане действует 372 отеля всех категории единовременный вместимостью 32876 мест. В Алматы 25 гостиниц вместимостью 4950 мест. Полный сервисного обслуживания для гостей и иностранных туристов предлагают гостиницы «Алатау», «Казахстан», «Достық», «Иссык», «Астана», «Аинкара», «Nayat Regency Almata», «Интурист» и др.

2-ж: А, теперь мы слово предоставляем нашему гостю, представительнице из туристической фирмы «Саяхат» Новиковой Наталье Анатольевне и представительнице из гостиницы «Каир» Райхан Аюжапановне.

1-ж: Туристік әлем Орталық Азияда Қазақстан мен Өзбекстанды анағұрлым жақсы біледі. Алайда, бұл саласы артта қалуының себебі: Қазақстан өзге Кеңес Республикалары секілді темір шымылдың ішіндегі жабық ел болды. Біздің халқымыздың шетелге шыға алмағаны былай тұрсын, біздің мемлекетімізге ешкімді жібермей қойды. Өйткені, Қазақстанда ядролық полигон, оның сыртында әскери полигондар, құпия әскери – ғылыми зерттеу институттары, Сталиндік қуғын-сүргін кезеңінен қалған концлагері қазақ жерінде орналасқан еді. Олай болса, егемендігімізді қолға ала отырып,

біз қазіргі болашақ жастары – туризмді болашақта нығайтамыз деген мақсатта, өзіміздің жасаған немесе қиялымыздағы іс-жобалармен таныстырып өтсек. Ортаға 3 оқу тобын шақырамыз. Әрбір топ өзіне берілген мемлекет туралы толық мағлұмат беріп, түсіндіріп өтеді. GX-19 оқу тобы-Тайланд мемлекеті туризмінің дамуы.

ЭБ-9-37 оқу тобы – Турция мемлекеті

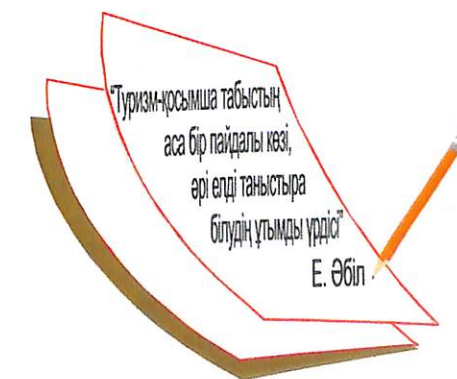
T-9-29 оқу тобы – Италия мемлекеті

2-ж: Туристический мир более осведомлен о странах Средней Азии, таких как Узбекистан и Кыргызстан. И мы задаемся вопросом, почему Казахстан отстал в этой сфере.

Потому что Казахстан и другие Советские государства были закрыты для всеобщего обозрения. Казахстан была экологический опасный регион, ядерный – испытательный полигон, военно-научно экспериментальные полигоны. Так, что наша государство только недавно стала развиваться шире. А, теперь мы хотим пригласить 3 - команды которые будут показывать вам свою страну при помощью компьютерного графика.

1-ж: Қазақстанда туризм саласында жүзеге асырылып жатқан жобаларды атап өтсек. Мәселен, Халықаралық туристік орталықтар-Қапшағай жағалауындағы «Жаңа Іле», Каспий теңіз жағалауында «Кендірлі», Ақмола облысындағы «Щучинск - Бурабай» курорттық аймағы, Түркістан қаласы, Ежелгі қала Отырар жанында туризм индустриясы жүргізілуде. Бұл біздің тарихи - мәдени, рухани орталықтарымыз. Біздің ата-бабамыз ұрпақтарына аса бай мәдени мұра қалдырды, енді біз сонымен бүкіл әлеммен, үлкен жомарттықпен бөлісуге дайынбыз.

2-ж: Перечислим будущие проекты туризма Казахстана. Например, Международный туристический центр Казахстана. Побережья Каспийского моря «Кендирили», Акмолинская обл. «Щучинск-Боровое», Туркистан, Древний город Отырар. Развивается проект по развитию горнолыжного курорта в Алматинский обл. «Медеу-Чимбулак».

Еңбек қатынастарын құқықтық реттеу
ұғымы мен мәселелері

Марат Нұржан
Қызылорда гуманитарлық заң колледжі
Еңбек құқығы пәнінің оқытушысы

Еңбек-адамдардың өмір сүруінің маңызды шарты және олардың материалдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыру болып табылады. Аса айтулы жаңалықтар ашулардан бастап күнделікті өмірдегі ең қарапайым заттарға дейін адам жасаған игіліктердің бәрі оның мақсат-мүдделі және саналы еңбек қызметінің нәтижесі болып табылады. Кең мағынада алғанда адамдардың еңбек қызметі қоғам өмірінің табиғи қажеттілігі, оның материалдық негізін қалыптастыру ретінде көрінеді. Сондықтан еңбек қатынастарының құқықтық тұрғыдан реттеу мен бұл тұрғыдағы заңнаманы жетілдіру мемлекет қызметінің басты мақсаты.

Еңбекті қоғамдық ұйымдастыру ұғымын терең түсіну үшін кейбір бастапқы ережелерді қарастыру қажет. Бұл, ең алдымен, материалдық және рухани игіліктерді жасауға бағытталған адамның мақсаты қызметі ретіндегі еңбектің сипаттамасы. Бұл жағдайда әңгіме, еңбек процесінің өзі туралы, адам мен табиғат арасындағы қатынастар туралы болып табылады. Адамның мақсатты қызметі, еңбектің мәні (бұл қызметтің неге бағытталғаны) және өндірістің заттай элементтері, яғни еңбек құрал-жабдықтары ретінде еңбекті біріктіру еңбектің ұйымдық-техникалық сипаты туралы түсінік береді. Екінші жағынан, кез келген қоғамдық өндіріс адамдардың бірлескен, ұжымдық қызметін көздейді. Бұл ретте әңгіме өндіріс процесіндегі адамдар арасындағы қатынастар туралы болып табылады. Адамдардың бірлескен еңбек процесіндегі олардың еңбегін пайдалану жөніндегі адамдар арасында қалыптасқан барлық қатынастардың жиынтығы еңбекті қоғамдық ұйымдастыру (қоғамның немесе жеке кәсіпорын ауқымында) ұғымы туралы түсінік береді. Бұл орайда өндірістің техникалық жарақтауына адамдардың бірлескен қызметінің тиімділігі байланысты болады.

Еңбек – бұл еңбек өнімін алу үшін адамның дене, ақыл-ой, рухани қабілеттерін жұмсау арқылы жүзеге асатын мақсатты қызмет. Еңбек дене, ақыл-ой, рухани қабілеттітерден туындайды да, бұлардың нәтижесінде материалдық, рухани және санаткерлік құндылықтар жасалады.

Еңбек шаруашылықта, бау-бақшада, тіпті үйде және өзгеде жерлерде жүзеге асырылуы мүмкін. Мұндай еңбекпен адамдардың басым көпшілігі бала кезден айналысады. Алайда, еңбектің бұл түрі еңбек құқығымен реттелмейді.

Көп жағдайда еңбек бірлескен немесе ұжымдық сипатты иеленеді. Бірлескен еңбектің нәтижесінде адамдар қоғамдық еңбек қатынастарына қатысады. Мұндай жағдайда еңбектің екі түрін ажыратып алған жөн: өз иелігіне бағытталған жеке еңбек және жалданбалы еңбек.

Дәл осы жалдамалы еңбек – жұмыс берушімен қатынасқа түсуді еңбек құқығы реттейді.

Қазақстан Республикасындағы экономикалық реформа мен нарықтық қатынастардың орнығуы жағдайларында еңбекті қоғамдық ұйымдастыру мәселелері ерекше әлеуметтік маңызы көтерілуде.

Бұл өндіріс құрал-жабдықтарына меншік қатынастардың түбегейлі өзгеруімен, әрі соған сәйкес қоғамның жаңа әлеуметтік құрылымын қалыптастыруымен, қоғамдық-еңбек қатынастарын құқықтық реттеудің жаңа нысандары мен әдістерін іздестірумен байланысты болып отыр. Бұл жағдайда еңбек қатынастарын тиімді құқықтық реттеудің маңызы зор. Аталған жағдайларда жұмыс беруші мүдделері мен қызметкер мүдделері арасындағы теңдестікті қамтамасыз ету проблемасы қолданылып жүрген заңнамада қағидасы шешімін алуы тиіс.

Бүгінгі таңдағы еңбек қатынастары еңбек рыногындағы ұсыныс пен сұраныс заңына бағытталады. Нарықтық экономиканың бүгінгі жағдайындағы қоғамдық еңбек бөлінісінің дұрыс ұйымдастырылмауы көп жағдайларды жұмыс беруші мен қызметкердің мүдделерінің қарама-қайшылықтарына әкеліп соғады. Аталған мәселенің туындауына тараптардың құқықты мойындамауы ғана емес, олардың еңбек ұғымын, оның мәнін, түптеп келгенде, еңбек заңнамасын білмеуі де өз әсерін тигізеді. Еңбек заңнамасын орындамау немесе оған немқұрайлы қарау және құқықты қолдану кезіндегі қателіктер нәтижесінде екі тарапқа да тиімсіз моральдық және материалдық шығын әкелетін әртүрлі дауларға әкеп соғады. Сондықтан еңбек қатынастарының

негізгі қатысушылары – қызметкер ғана емес, сонымен қатар жұмыс берушінің де еңбек саласындағы құқықтары мен міндеттерін білуі, ынталандырылуы міндеттелуі, олардың орындалуы уәкілетті мемлекеттік органдар тарапынан қамтамасыз етілуі тиіс деп ойлаймыз. Өйткені қоғамдық өмірде азаматтардың еңбек саласындағы құқықтарына жиі нұқсан келеді.

Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі – еңбек қатынастарын және еңбек қатынастарының айналасындағы қатынастарды реттейтін кешенді нормативтік акт. Еңбек Кодексінің қабылдануымен «Еңбек туралы заң», «Ұжымдық шарттар туралы заң» т.б. заңдар өз күшін жойды. Еңбек Кодексінің қабылдануы мен күшіне енуі кезек күттірмейтін мәселе еді. Еңбек Кодексінде бұрынғы еңбек туралы заңда орын таппаған көптеген өзгерістер қамтылған. Мәселен, қызметкерлердің еңбек саласындағы құқықтарының көлемінің артуы, сонымен қатар қызметкерлердің кейбір санаттарының жұмыс уақытына байланысты құптарлық өзгерістер көзделген.

Дегенмен, Еңбек Кодексіндегі біздің көңілімізден орын таппаған бір мәселе – ол түскі тамақтану мен демалуға берілетін үзілістің ең төменгі ұзақтылығы жарты сағаттан кем болмайтындығы. Жарты сағатта ас қабылдау мен тынығу мүмкін емес. Сондықтан тамақтану мен демалуға берілетін үзілістің ең төменгі ұзақтылығы бір сағаттан кем болмайды деп өзгертілуі тиіс деп ойлаймыз. (Бұрынғы «Еңбек туралы» заңда ол бір сағат деп қарастырылған болатын.)

Ұжымдық шарттар жасасу мен олардың орындалуы лайықты жолға қойылуы тиіс. Өйткені ұжымдық шарттар мен келісімдер еңбек қатынастарының тараптары арасында әлеуметтік әріптестік қатынастарын орнатудың тиімді құралы. Ұжымдық шарттар жасалғанымен, кей мекемелерде ол орындалмай қағаз түрінде қалып отыр. Олардың тыңғылықты орындалуы да кезек күттірмейтін мәселе.

Мемлекет өз кезегінде әлеуметтік әріптестік қатынастарының кепілі болуы тиіс. Ел Президентінің «Қазақстан-2030» стратегиясында және үстіміздегі жылғы «Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауында адам мүмкіндіктері, ресурстарының жай-күйіне жоғары баға беріледі, ал олардың сапасы біздің басты активтеріміздің қатарына қарастырылады.

Республикада ғылыми және творчестволық әлеуметтің жоғары деңгейіне ие болып отырған жоғары білімді халық бар, мұның өзі, сөз жоқ, біздің халқымыздың және бұрынғы жүйенің аса ірі жеңісі болып табылады. Сонымен, бір мезгілде қолда бар еңбек ресурстары қоғамның бағалы капиталы ретінде неғұрлым жаңарған және өркеніетті нысандарда дамуы тиіс.

Азаматтардың еңбек саласындағы тағы бір негізгі құқығы – жұмыспен қамту мәселесі. Халықты жұмыспен қамтудың реттеу мен дамытудың құқықтық механизмі мемлекеттің экономикалық мүмкіндігімен тығыз байланысты. Жұмыспен қамтуға бағытталған шаралар еңбек рыногінің заңдарын есепке алып, сонымен қатар еңбектің нарық заңдарында тауарға баланатындығын ескеруіміз тиіс деп ойлаймыз.

Жұмыссыздықты азайтуға жаңа өндіріс орындарын құру мен бұрынғыларын қайта ұйымдастыру арқылы қол жеткізуге болады. Жұмыссыздықты азайту арқылы біз азаматтардың еңбек етуге құқығын қамтамасыз етеміз. Жапонияның Конституциясында азаматтардың еңбек етуге құқығы ғана емес тіпті міндеті ретінде көрсетілген. Біздіңше, осы дұрыс секілді. Біздің елімізде еңбек ету бостандық ретінде сипаталады. Құқық әрдайым міндет жүктейді. Ал бостандық а да м ғ а б е л г і л і б і р е р і к т і л і к б е р е д і.

Келесі бір мәселе еңбек қатынастарының тек шарттық негізден туындау мүмкіндігі арттырылып, сонымен қатар ол қызметкерлерге тиісті кепілдіктер беруі қажет деп ойлаймыз. Сонымен қатар еңбек қатынастарын тиімді ұйымдастыру мен қызметкерлердің еңбек саласындағы құқықтарын қорғау үшін кәсіптік одақтардың ролін арттыру және олардың өкілеттілігінің көлемін кеңейту қажет деп санаймыз. Жасыратыны жоқ, еңбек қатынастарындағы әлсіз тарап – ол қызметкер. Қызметкерлердің жалақы алуға, жұмыс уақыты мен демалысқа байланысты құқықтары бұзылып жатады.

Мұндай кезде кәсіптік одақтар өз қызметін жүйелі атқара білуі тиіс. Бұл барлық өркениетті елдерде бар тәжірибе.

Еңбекті қоғамдық ұйымдастыруға, еңбек ресурстарын қайта бөлуге мемлекеттің экономикалық саясаты тікелей әсер етеді. Табиғи ресурстарды байыптап әзірлеу, инфроқұрылым, коммуникация және ақпарат секілді экономика секторларының республика үшін елеулі маңызы бар. Оларды дамыту экономикалық жағынан өсуімен ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік саланың дамуымен де, Қазақстанның халықаралық қауымдастыққа интеграциямен де байланысты.

Жоғарыда атап өткеніміздей, еңбек адамның табиғи қажеттілігінен туындайды. Тіпті азаматтардың еңбек саласындағы құқықтарын экономикалық -әлеуметтік құқықтарға емес, адамның табиғи құқығына жатқызған жөн. Себебі, адамның баласы еңбек етуге мұқтаж. Ал адам еңбегін құқықтық реттеу оны қорғау мемлекет қызметінің негізгі бұлжымас қағидасына айналуы тиіс. Баяндаманы Ұлы Абай атамыздың «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей» деген қанатты сөзімен аяқтағым келеді

Салықтық қылмысқа әсер етуші негізгі
себептер мен жағдайларБаилова Айгүл
Экономика пәнінің оқытушысы

1991 жылғы 16 желтоқсанда қабылданған «Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» Конституциялық заңның кіріспесінде қазақ мемлекеттілігі тарихында тұңғыш рет еліміздің мемлекеттік тәуелсіздікке қолы жеткені жөнінде бүкіл әлемге салтанатты түрде жарияланды. Сөйтіп, тоталитарлық жүйенің тамырына біржола балта шабылып, экономика, саясат және идеология салалары жалпыға бірдей егемендіктің, еркіндіктің көк байрағын қолға ұстады.

Елбасы Н.Назарбаевтың «Қазақстан – 2030 барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы», - деп аталатын Қазақстан халқына Жолдауында қоғамымыз бен мемлекетіміздің дамуының келешекке арналған айқын жоспары жасалған. Жинақталған мол тәжірибені жоғалтып алмау үшін қоғамға жат құбылыстармен, қылмыстармен аяусыз күрес жүргізу әдісін қайта қарау қажеттігі алға тартылды. Жолдауда даму барысындағы көптеген жағымсыз жайттар уақытша және өтпелі сипатта екені айтылып, «Біз қандай шамада мүмкіндіктерімізді пайдаланып, қауіп-қатердің алдын аламыз, өзіміздің оңымызды еселеп, терісімізді азайтамыз – бұл біздің өзімізге, мақсаттар мен басымдықтарды дәл қоя білуімізге, оларды уақытылы әрі оралымды іске асыратынымызға байланысты», - деп атап көрсетілді.

Қазақстанда құқық бұзушылықтың өршуі, соның ішінде қылмыстың белең алуы қоғамдағы адами-саяси ахуалға залал келтіріп, психологиялық шиеленісті күшейтуге, адамдардың ертеңгі күнге деген сенімін тежеуге ықпал жасап отырғаны белгілі. Соңғы жылдарда Қазақстанда қылмыс екі есе өскен. Соның ішінде экономикалық қылмыс алдыңғы орындардың бірінде екенін ашып айтқан ләзім. Мұның өзі

несиелік-қаржылық жүйеге елеулі зиянын тигізуде.

Экономикалық қылмыстың белең алуының түрлі себептері бар. Бұған әкімшілік-тәрешілдік пиғыл мен сыбайлас жемқорлықтың құлашын кеңге сермеуін, қарапайым азамат пен басшының заң алдында бірдей еместігін, еңбек нәтижесіне селқос қараушылық пен мемлекеттік меншікті сақтауға деген енжарлықтың етек жая бастағанын жатқызуға болады.

Экономикалық қылмыспен күрес қолға кеш алынды. Қоғамға келтірілген зиян шаш-етектен. Жоғалғанның орнын толтыру жағы мардымсыз. Демек, Қазақстан Республикасының экономикалық әлеуетін талан-таражға салу жолына қақпан құрар нормативтік құқықтық база аса қажет болып отырғаны жасырын емес. Бүгінде «фиск» сөзі мемлекеттік қазына ұғымын береді. Сондықтан да, Үкіметтің экономикалық жағдайға қазына есебінен (салықты өзгерту және бюджеттік шығындар) ықпал ету әрекеті «қазыналық саясат» атанып отыр. Салықтық-бюджеттік саясаттың нарықтық экономиканы реттеуге көп мүмкіндігі бар.

Құқық қорғау органдары өз қызметін жандандыра түскенімен, салық төлеуден жалтарушыларға қарсы күрес қанағаттанарлық деп айту әлі ертерек. Өйткені, біріншіден, осы туралы қылмыстың 90 пайыздан астамы ашылмай қалуда, екіншіден, салық жөніндегі тексеру нәтижелері өте-мөте мардымсыз, сот қарауына тапсырылған қылмыстық істің оннан бір бөлігі ғана салық туралы екені осының дәлелі. Мұның өзі салық қылмысымен күрес жүргізуші бақылау-тексеру және құқық қорғау органдары қызметіне үлкен сын. Салық төлеуден жалтарушылықтың қылмыстық іс екенін айтпас бұрын, жалпы салық және салық қылмысы дегеніміз не, соны түсініп алған абзал.

Қазақстан үшін салықтық қылмыс –

қоғамда әлеуметтік-экономикалық, саяси және басқа бағыт-бағдарлардың алмасуы бойынша адамдар арасына жаңа құндылық пен құқықтық қатынастардың келуінен туындайды. Экономикасы дамыған, айталық, еуропалық және басқа елдерде экономиканың қалтарыс жағы, салық проблемалары, сондай-ақ салық құқығын бұзушылық нарықтық экономика туындаған және дамыған сәттен пайда болғаны аян. Егер, қылмыстық проблеманы жалпылай алып қарайтын болсақ, оның тамыры тереңге кетеді, яғни адамзат өркениетінің бастау алуы кезеңінен басталады деп айтуға болады. Қылмыс проблемасы сол кездердегі ғалымдарды да өбігерге түсіргені ақиқат. Салық саласының білгір маманы марқұм Марат Оспанов кезінде атап көрсеткендей, енгізілген салықтарды заңнамамен тиімді басқару мүмкіншілігінен айрылған мемлекеттің оқтын-оқтын қосымша кіріс көзін іздестіруіне тура келеді, бұл үшін жаңа салықтарды енгізу немесе қолданыстағысының салықтарды енгізу немесе қолданыстағысының қалаулы ставкасын көтеру арқылы салық салуды түрлендіре отырып «заңдастырады», содан барып реформа барысы дүркін-дүркін баяулайды немесе тіпті тоқтайды, ал салық жүйесінің өзі нағыз «құрақ жамау» кейпін киеді...

Салық қылмысы санының көбеюіне әсер ететін жағдайдың бірі – салық заңнамасының жетілдірілмегені және тұрақсыздығы. Қазір қолданылып жүрген салық заңнамасы өте көлемді және күрделі. Оған қайта-қайта өзгерістер мен толықтырулар енгізу жаңа қиыншылықтар тудыруда. Мәселен, заңнаманы бұзғаны үшін белгіленген жауапкершілік жөнінде нақтылы айқындамасы жоқ ұғымдар (жалтару, жасыру, азайту) жетіп жығылады. Бұл жағдайлар салық байқау органдарының осы ұғымдарды өздерінше пайымдауларына мүмкіндік туғызады да, олар өз білгендерінше салық төлеушілерді да, олар өз білгендерінше салық төлеушілерді жауапқа тартады. Мұның өзі теріс құқық қолданушылыққа әкеліп соғатыны, сөйтіп, негізсіз әкімшілік айыппұлдар мен қаржылық санкциялар салынатыны, ақыр соңында заңға құлақ аспайтын жеке және заңды тұлғалар қатарын көбейтетіні белгілі.

Қазақстан Республикасы Президентінің халыққа жолдауында: «... Бұдан былай және мәңгіге барлығымыз біліп алғанымыз жөн: кім де кім сыбайлас жемқорлыққа салынса немесе заң бойынша төлеуге тиіс салықты төлеуден

жалтаратын болса, ел оңдайларды дұшпан деп танып, оларды анықтап, қудалайды, кінәлі деп танылғандарын барынша қатал жазалайтын болады. Мұндай әрекетті мүлде орындамау мақсат. Ешкімге де заңды айналып өтуге жол берілмейді. Барынша турасын айтқан абзал: не саяси билік, не байлық, не жеке таныстық болсын парақорлық пен салыққа байланысты айла үшін заңмен тиесілі әділ жазадан алып қала алмайды...» деп айталған.

Осыған байланысты салықтық қылмыстарға жол бермеу, сондай-ақ олармен тиімді күресу өзекті мәселе болып отыр.

Онымен күресу үшін салықтармен байланысты туындайтын қылмыстар мазмұнын ашу және олармен күресу жолдарын жетілдіру.

Бұл мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылған:

- салықтық қылмыс ұғымын қарастыру;
- салық қылмыстарын тудыратын себептер мен жағдайларды ашу және анықтау;
- салық қылмыстарымен күрес жүргізуші - қаржы полициясының қызметін және салықтық қылмыстарға қарсы жүргізетін іс-шараларды қарастыру;
- қаржы полициясы қызметкерлерінің анықтаған салықтық қылмыс түрлеріне талдау жүргізу;
- салықтық қылмыстарға қарсы қолдану шараларын шетел тәжірибесін салыстыру;
- салық қылмыстарын азайту жолдарын қарастыру және ұсыныстар енгізу.

Үйірменің үйретері көп

Тарих айнасындағы Қазақстан

(сахналық қойылым)
драма үйірмесінің жетекшісі Досжанова Г.С.

Колледжімізде жастардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру барысында әр түрлі үйірмелер ұйымдастырылған. Солардың бірі – «Драма» үйірмесі. Драма үйірмесі, студенттерді қоғам өмірінен хабардар болуға, сахна мәдениетін меңгеруге, актерлық шеберлікке баулуға үйретеді. Жуырда «Драма» үйірмесі «Тарих айнасындағы Қазақстан» атты сахналық қойылым көрсетті.

Ол 10 актіден тұрады:

- 1акт-Сақ патшасы- Томирис
- 2акт-Отырардың күйреуі
- 3акт-Ақтабан шұбырынды жылдары
- 4акт-Жоңғар шапқыншылығы
- 5акт-Махамбет көтерілісі
- 6акт-1916жылғы ұлт-азаттық көтеріліс
- 7акт-Кеңес үкіметінің орнауы
- 8акт-АЛЖИР лагері
- 9акт-Ұлы Отан соғысы
- 10акт-Желтоқсан оқиғасы

Осы актілердің бірі «Сақтар патшайымы-Томирис» актісін алдарыңызға ұсынамыз.

Тарих айнасындағы Қазақстан Сақтар патшайымы Томирис I акт

(Кир-Мидия патшасы, Крез-бұрынғы Мидия патшасы, Кирдің уәзірі, Томирис- сақтар патшайымы, Спаргапис-Томирисің ұлы)

Автор сөзі: Бабылды бағындырғаннан кейін (б.з.д.539 ж.) Кир массагеттерге соғыс ашып, оларды өзіне қаратуды ойлайды. Бұл уақытта массагеттердің патшасы марқұм болып, оның орнына жұбайы, ержүрек те сұлу Томирис (Тұмар) патшайым таққа отырған. Оған Кир құдалық сылтаумен өз елшілерін аттандырады. Алайда, Томирис Кирдің ішкі ойын, оның шын мәнісінде өзіне құда түсіп отырмағанын, массагеттер патшалығынан дөмететінін түсініп, бұл құдалықты қабыл алмай қояды. Осыдан соң Кир массагеттерге қарсы ашық соғыс жолына түседі. Массагеттер жеріне басып кіру үшін Кир Аракс өзеніне қалқыма көпір салуды бұйырады. **Кир сөзі:** Аракс өзеніне қалқыма көпір салыңдар! Жақсылықпен берілмесе, тартып аламыз жерлерін!

Автор сөзі: Парсылар осы жұмыстарымен айналысып жатқанда Томирис Кирге өз өмірін жолдайды.

Томирис сөзі: «Мидиялықтар патшасы! Райыңнан қайт.Мына көпірді тұрғызу саған игілікті бола ма, әлде, жоқ па, сен күні бұрын білмейсің ғой... Егер бізге шабуыл жасауға сондай құштар болсаң, көпір салуды тоқтат та, шекарадан алаңсыз өте бер, біз өзеннен үш күндік қашықтыққа шегіне тұрайық. Қаласаң, сенің жеріңе біз өтейік...»

Автор сөзі: дейді. Кир дереу кеңес шақырады. Оған бір кезде жеңіліс тауып, енді өзіне уәзір болып жүрген Мидия патшасы Крез де қатысады.Өмірден көргені көп Крез Томирис сөздерінің түпкі мағынасын түсіндіріп береді де, өзінің зұлым жоспарын ұсынады. **Крез сөзі:** Қосынымызға дәмді тағамдар мен шараптарға толы дастарқан жайып қойып, әлжуаз, ауру-сырқау сарбаздардан құралған шағын әскер қалдырып, өздеріміз жасырына тұрайық.

Автор сөзі: Кир ұсынысты қабыл алады. Парсылар соғысқа жарамайтын сарбаздардан шағым жасақ құрап, оларды ажал аранында қалдырады да, негізгі әскерді аулаққа апарып, жасырады.Массагеттердің үлкен жасағы парсының жалған қосының шауып, қырып салады. Жеңіл жеңіске мастанған аңғал скифтер жаюлы дастарханға лап қойып, тойлай бастайды. Сол кезде жасырынған парсылар сап ете түсіп, массагеттерді түгелге жуық қырып тастайды, кейбіреулерін тұтқынға алады.Тұтқындардың ішінде Томирис патшайымның ұлы Спаргафисте болды. Әскері мен ұлы қандай жағдайға ұшырағанын білген патшайым қайтадан жаушы жіберіп мына сөздерді айтқызады:

Томирис сөзі: Қанішер Кир! Жеңіске жеттім деп дандайсыма. Менің ұлымды адал шайқаста білектің күші мен найзаның ұшымен алған жоқсың. Сен оны зәрлі ішімдіктеріңе мас қылып, залымдықпен жеңдің. Ал енді мені тыңда: Ұлымды қайтар да, әскерімнің үштен бірін жалмағаныңды қанағат тұтып, аман-сауыңызда еліңе қайт! Егер осылай істемесең, Күн құдайының атымен ант етемін, мен сенің қанға тоймаған басыңа қан жұтқызамын!

Автор сөзі: Кир бұл сөзге құлақ аспады. Спаргапис мастығынан айыққан кезде өзінің мүшкіл халін түсініп, байлауын шешуді өтінеді.

Спаргапис: Қолымды шешіңдер! (қолы босағасын) Сендей жауыздың қолынан өлгенше өзімді-өзім өлтірейін! (Ол сақшының семсерін жұлып алып, өзіне-өзі қол салды...)

Автор: Ұлының қаза тапқанын білгеннен соң Томирис әскерімен парсыларға қарсы көтерілді.Қиян-кескі шайқас болды. Ақыры массагеттер жеңді. Кир де өз ажалын тапты...

Томирис сөзі: Былғары торсыққа адам қанын толтырып, Кир басын шауып, торсыққа батырыңдар! (Томирис Кирдің басына қарап тұрып: Мен тірі қалып, сені қиратып жеңсем де, сенің зымияндығыңның құрбаны болған ұлымның қаза болған әскерімнің қайғысы естен кетер ме? Міне, Біздің жерімізге аяқ басқан, қол сұққан залым жаудың қай-қайсысын да осындай өлім күтеді. Бұл жер біздің жеріміз, ұрпағымызға аманат болатын жер).

Біздің мақтанышымыз

“Тарих айнасындағы Қазақстан” сахналық қойылымы

Ұлы Отан соғысы

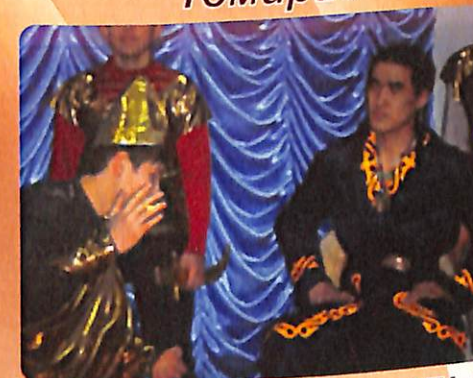
Отырардың күйреуі

Сақтар патшайымы-Томирис

Алжир лагері

Жоңғар шапқыншылығы

Желтоқсан оқиғасы

ҚР әнұраны орындалуда

Студент-мәңгілік көктем елі

Ұлағатты ұстаздар қауымы

*Қазақстанның болашағы- бүгінгі жастар.
Сіздер оларға қалай білім бересіздер,
Қазақстан сол деңгейде болады.
Н. Ә. Назарбаев*

Сыздықбаева Загира

Шамсутдинова Гульнур
Исмагиловна

Нұралиева Малика
Нұралықызы

Пірімжарова Қатира

Сарымбетұлы Бекмырза

Иманқұлова Унзила
Салықбайқызы

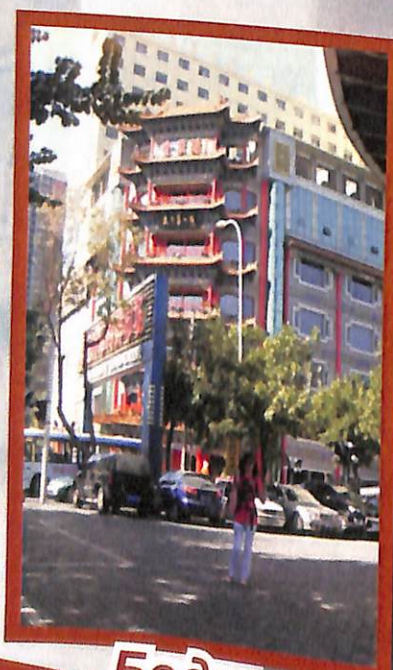

Радченко Лариса
Васильевна

Тіл қарым-қатынас құралы

Тажединова Асем
ПД-9-38 оқу тобы студенті.
Ipswich қаласы

Бодықова Айнұр
ПД-9-18 оқу тобы студенті. Қытай.
Үрімші қаласы

Мамандығымыз- болашағымыздың бастауы

Мектеп қабырғасында оқып жүргенде әрбір оқушыны «Кім болам?» деген сұрақтар мазалайтыны анық. Біз Айнұр екеуіміз бала күнімізден доспыз. Расында «Біз кім боламыз?» деген сауалды бір-бірімізге сан рет қойған болатынбыз. Бала кезіміздегі ұшқыр қиялымызбен дүниенің түкпір-түкпіріне шарлайтынбыз. Әлемде ертүрлі нәсілдің, 200-ден астам елдің, 5000-нан астам ұлт өкілдерінің және олардың өз тілдері бар екенін білгенде біздің алғаш елтануға деген қызығушылығымыз оянды. Және осы қызығушылығымыз біздің «Кім болам?» деген сұрағымыздың жауабын берген болатын.

Иә, біздің тіл маманы болғымыз келеді. Бұл біздің бала күнгі арманымызды іске асыратын бірден-бір жол. Сол себепті де біз «Аударма ісі» мамандығын таңдадық.

Бұл мамандық бір елмен екінші елді байланыстыратын құрал іспеттес.

Аударманың пайда болуы көне дәуірмен, тілдің шығуымен байланыстырылады. Әр түрлі тіл пайда болғанда, бір тілде сөйлейтіндердің екінші тілде сөйлейтіндермен түсінісу, қатысу қажеттілігінен аударма пайда болды. Әлем халықтарының мәдени және рухани қазыналарын бір-біріне таныстыруда, олардың өзара қарым-қатынасын ұлғайтуда Аударма нағыз дәнекер болып табылады.

Дүние жүзіне кең таралған тілдердің бірі-ағылшын тілі. БҰҰ қабылдаған алты ресми тілдің негізгісі. Алты құрлыққа кең тараған бұл тілде қазір 400 млн.-нан астам адам сөйлейді. Қазақстанда да XX ғ.-дың 50 жылдарынан бастап қазіргі Абылай хан атындағы қазақ мемлекеттік халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінде, өзге де жоғары және орта оқу орындарында ағылшын тілі оқытылып мамандар дайындалған, әлі де дайындалуда. Жеке пән түрінде мектеп бағдарламасына енгізілген.

Біз де мектепте алған білімімізді әрі қарай Қызылорда гуманитарлық заң колледжінде жалғастырудамыз. Аталған мамандық бойынша

арнайы оқу пәндері де оқытылуда. Атап айтсақ: Оқытылатын тіл тарихы, фонетикасы, аударма ісінің теориясы мен тәжірибесі, т.б. Ағылшын тілін терең меңгертуде волонтер Тед Паркер дәріс береді.

Сонымен бірге ағылшын тілінде ашық сабақтар «Respect for life» тақырыбында пікір алмасу кеші, «Halloween» кеші, «Romeo & Dzhullietta» драмасы мен түрлі іс-шаралар өткізілуде. Мұндай іс-шаралардың тіл білімін әрі қарай жетілдіруге қосар үлесі мол.

«Өзге ұлттың тілін, дәстүрін білмей оның жанын, арманын түсіну, сеніміне, құрметіне бөлену мүмкін емес», - дейді Б.Момышұлы. Сондай-ақ «Барар жердің алыстығы жоқ, керек тастың ауырлығы жоқ», - деген қазақ мақалын ұстана отырып, жазғы демалыс күндері мен Қытайдың Сауан қаласында, Әсем «2010 жылдың жаз айына арналған «English & Fun»» бағдарламасы бойынша Ұлы Британияның Ipswich қаласында болып, өзге елдің мәдениетін, салт-дәстүрін, тұрмыс тіршілігін көзімізбен көріп, көңілімізге түйіп қайттық. Дәл осы сәтте өрісін өрге жайған мамандықты таңдағанымызды мақтан тұттық.

ПД-9-38 оқу, ПД-9-18 оқу топтарының студенттері

Тажединова Әсем, Бодықова Айнұр

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУ

Соңғы жылдары шағын және орта кәсіпкерліктің ҚР экономикасындағы рөлі артып келе жатыр. 2007 жылы Қазақстандағы шағын және орта кәсіпкерліктің секторымен өндірілген жиынтық өнімдердің ЖІӨ-ге қатынасы 30%-ды құрады, ал 2008 жылы осы сектор субъектілерінің бұл макроэкономикалық индикаторындағы үлесі 34%-дан астам шамаға жетті. Осы статистикалық мәліметтер көрсетіп отырғандай шағын және орта кәсіпкерлік секторының Қазақстан экономикасындағы маңыздылығы барған сайын салмақты болып келеді. 2009 жылғы осы сектордың ЖІӨ-ге қатынасының болжамды көрсеткіш деңгейі 39% (бұл көрсеткіш бағдар ретінде ҚР-ның Президентімен өткен жылы халыққа жолдауында қарастырылып, бекітілген). Ел басы 1992 жылдан бастап өз жолдауында шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту жолдарын қарастырып келеді. Бәрімізге мәлім кәсіпкерлік секторы экономиканы тұрақты қарқынды дамытуға мүмкіндік береді. Жоғарыдағы үлестік көрсеткіштер дамыған мемлекеттердің экономикасымен салыстырғанда мардымсыз болып табылады. Мұндай жағдайдың қалыптасуы мемлекеттік реттеу мен қолдауға және шағын кәсіпкерлік пен орта кәсіпкерліктің ішкі және сыртқы орталарына қатысты әр алуан аспектілі қиындықтары мен проблемаларына байланысты. Сондықтан осы ғылыми жұмыстың өзектілігі жоғарыда аталған әртүрлі аспектідегі проблемаларды және оларды шешу жолдарын зерттеумен анықталады. Зерттеу жұмысының мақсаты – шағын және орта кәсіпкерліктің дамуында кедергі болып тұрған проблемаларды қарастырып, оларды шешу жолдары арқылы осы секторды дамыту жолдан зерттеу болып табылады. Зерттеу жұмысының мәні – ҚР-дағы шағын және орта кәсіпкерлік секторының субъектілері мен олардың қызметтерінің жағдайын (яғни сектордың дамуындағы проблемалар. Зерттеу жұмысының міндеттері:

1. Шағын және орта кәсіпкерліктің экономикалық жүйедегі дамытудың нұсқаларын зерттеу арқылы ролін қарастыру;

2. Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің түрлі аспектідегі қиындықтары мен проблемаларын терең талдау мен сипаттамаларын бітіріп кету;

3. Терең талдау негізіндегі проблемаларды шешу жолдарын зерттеу арқылы ҚР-дағы шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерін дамыту жолдарын әзірлеу. Әлемдік тәжірибе шағын және орта кәсіпкерліктің экономикадағы рөлі бағалауға келмейтіндей жоғары екенін көрсетіп отыр. Ол тигізеді: жұмысшылар саны бойынша, өндірілетін тауарларының көлемі бойынша, орындайтын

жұмыстары мен көрсететін қызметтері бойынша жекелеген елдерде шағын және орта кәсіпкерліктің субъектілері маңызды рөл ойнайды. Экономика үшін шағын кәсіпорындардың толықтай қызметі оның икемділігін артыратын маңызды сұрақтар болып табылады. Тіпті, шағын және орта кәсіпкерліктің даму деңгейіне байланысты, мамандар елдердің өзгермелі экономикалық жағдайға бейімделу мүмкіндіктерін талдайды. Қиыншылықтар мен сәтсіздіктерге қарамастан шағын және орта кәсіпкерлік Қазақстанда даму үстінде, экономикалық, әлеуметтік, ғылыми-технологиялық мәселелерді шеше отырып қарқын алуда. Шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту келесі мәселелерді шешеді:

- қоғамның және халықтың қажеттіліктерін жақсы қанағаттандыруға мүмкіндік береді, өркениетті бәсекелестік нарықтық қатынастардың қалыптасуы;
- өндірісті дамытуға халықтың өз ақшаларын тартуы. Шағын кәсіпорын иегерлері өз істеріне өз ақшаларын үлкен қызығушылықпен салады;
- қосымша жұмыс орындарының ашылуы, жұмыссыздық деңгейінің қысқаруы;
- адамдардың шығармашылық мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға, дарындарының ашылуына, әр түрлі қолөнердің дамуына ықпал етеді;
- еңбек қызметіне ірі кәсіпорындар белгілі-бір шектеу қоятын халықтың жекелеген топтарын (үй жұмысымен айналысушылар, зейнеткерлер, мүгедектер, оқып жатқан адамдар) тарту;
- меншік иелері, кәсіпкерлер, басқарушылардың әлеуметтік қатарларының қалыптасуы;
- ғылыми-техникалық дамуды жандандыру;

Осы барлық аталған және басқа да шағын және орта кәсіпкерліктің экономикалық, әлеуметтік функциялары, оның дамуы ең маңыздылар қатарына жатқызылып, экономиканың ажырамас бөлігі ретінде қалыптастырады. Бірақ шағын және орта кәсіпкерліктің ролін тандай отырып, оның дамуына кедергі болатын себептерді айтпауға болмайды.

Біріншіден, ҚР-дағы күрделі экономикалық жағдай (инфляция, өндірістің құлдырауы, шаруашылық байланыстардың үзілуі, төлеушілік, несиені пайдаланудағы жоғары пайыз, кәсіпкерлердің құқықтық қорғалуы).

Екіншіден, кәсіптіліктің төменгі деңгейі, кәсіпкерлердің өз өздерін теңгеруі.

Үшіншіден, халықтың кәсіпкерлерге толық сенімнің болмауы.

Төртіншіден, шағын және орта кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың әлсіздігі, тіпті, керісінше мемлекеттік органдардың жиі араласуы.

Бесіншіден, қазіргі заманға сай ақпараттардың жеткізілуі, құрал-жабдық, технологияның болмауы, күрделі есеп беру жүйесінің және арендалық төлем құнының жоғары болуы.

Асқар Алмас, ЭБ-9-58 оқу тобы

Ана тілі - жүрек үні

Қалданова Зухра

ЭБ-9-18 оқу тобының студенті

«Қарапайымдылық – тілдің ең басты жетістігі», - деп Аристотель айтқан. Әрбір адам дүние есігін ашқан сәттен бастап, анасының ақ сүті арқылы «ана» тілін ұғына бастайды. Ана тілінде ана сүтінің нәрі бар, яғни тіл ана сүтімен дариды. Шешен сөйлеп жиналған халықты аузына қарата білетін де, күмбірлетіп күй тартып шырқататын да, ән салатын да – тіл. Тіл болмаса адам өз ойын, ішкі дүниесін екінші біреуге жеткізе алмайды.

Қазіргі жастар қазақ тілін «дөрекі, икемсіз, топас, кедей тіл», - деп ұғынады. Шет ел мемлекеттерінде біздің тілімізді «ең бай, шұрайлы» деп санайды. Олар біздің тілімізді, дінімізді, күйімізді, өнімізді жақсы қастерлейді. Ал өзіміз қолда бар алтынның қадірін білмейміз. «Бір құмалақ бір қарын майды шірітеді», - дегендей, тілді ірітіп-шірітіп жүргендер де айдан анық емес пе? Тіпті шетелден келген қонақтар «Қазақ деген халық орыс болмаса, күннің атауын бөліп айта алмас», - десе шараң бар ма? Мысалы: «Понедельник жұмысқа барып, вторник үйге звондап, т.с.с.», - дегендерді шүлдірлеп айтып жүреді.

«Тілін білмеген түбін білмейді», - деп Бауыржан Момышұлы ағамыз айтқандай тілін білмейтін тексіздіктен сақтасын.

Халық педагогикасындағы адамгершілік, имандылық тәрбиесі

КЯЛ-9-17 оқу тобының студенті

Келімбетова Жазира

Қоғамның рухани-адамгершілік мәселелері, ҚР білім беру мекемелерінде тәрбие жүйесі мәселелері көбінесе мемлекетіміздің XX-XXI ғасырларда басынан өткізген әлеуметтік өзгерістерге байланысты. Әлеуметтік құрылымның өзгеруі, кеңестік идеологиялық институттардың жойылуы, жабайы, нарықтық қатынастар, қоғамда қалыптасқан рухани өмірдің бұзылуы, өз ойыңды еркін айту керек дегенді, бәрін істеуге болады деген ақпарат құралдарының әсерінен идеологиялық вакуум пайда болып ізгілікке қарсы идеялардың көзқарастардың, құбылыстардың дамуына әкелді. Бұлар біздің жастарға кері ықпал жасайды.

Адам тәрбиелеу, ұрпақ өсіру – ең жауапты мәселе. Патриоттық қасиет – бұл адамгершілік тәрбиесінің негізгі бір тармағы, адам бойындағы негізгі құндылықтар болып табылады.

Елбасы Н.Назарбаевтың «Қазақстан-2030» жолдауында: «Оқушыларды Қазақстандық патриотизмге, шығармашылық жағынан дамыған жеке тұлға ретінде тәрбиелеу қажет. Бүгіннен бастап ұлттық мінез-құлық, биік талғампаздық, төкаппарлық, тектілік, биік талғам, ұлттық намыс қасиеттерін сіңіріп қалыптастыруымыз керек», - делінген.

Әдеп (дәстүр, тәрбие). Ұлтымыздың үлкеннің кіші алдындағы, кішінің үлкен алдындағы, ер азаматтың әйел алдындағы, әйелдің ер азамат алдындағы әдеп сақтау үлгілерінің тамаша үлгілері өте көп. Мысалы, үлкеннің жолын кеспеу, бұрын сөйлемей, келінге сыпайы сөйлеу, ата алдындағы иба, халық ортасындағы инабат, мешіт ішіндегі әдептілік, сәлем беру, сәлем алу жолы, тағы сол сияқты адамгершілік, сыйлау, сыйласу халқымыздың ертеден келе жатқан әдеті әрі ғұрпы.

Адамгершілік тәрбиесінде үлкендер мен ата-аналарды құрметтеуге баса назар аударылады. Ақкөңілділік - өзгенің жетістігіне, қуаныш, бақытына өз жетістігі мен игілік бақытындай көріп қуану. Ақкөңіл адамдар-жекенің бақытынан қоғамның бақытын көретін адамдар. Олар баршаның ісі ілгері басын, көптің көңілі өссін, төңірек түгел болсын, жұрттың жүзіне жайдарылық нұры жайылсын деп тілейтін, соған өздерінің көңілі көншітіндер. Ондай адам басқаға сұратпай көмектесуге әзір тұрады. Басқаны көңілдендіруге, шаттандыруға, қиындықтан құтқаруға құмар. Халық ондай адамды ақ жүрек қайырымды, халық намысын ойлайтын азаматын Ондай адам адамдардың ұқыптылығын, дәулеттілігін, бір-бірімен сыйластығы мен татулығын табиғи, солай болуға тиіс деп

есептейді. Ақкөңілдің аты айтып тұрғандай жанында кіршік болмайды, ол өтірік айтып, жалған сөйлеуді білмейді. Оған баққұмарлық, мақтаншақтық, күншілдік, жымысқылық пен арамзалық, қулық-сұмдық пен бақай есепшілдік сияқты жаман қылықтар жат.

Кісі күту, қонақжайлылық-ұлттық салтқа айналған дәстүр. Бұл халықтың кең мекендік, тұрмыстық жағдайына байланысты қалыптасқан қастерлі дәстүр. «Қонақ десе қоң етін кесіп беретін қазақпыз» деп халық бекер айтпаған. Қонақты қарсы алу, қонақты күту, қонақты шығарып салу рәсімдерін халық ұрпағына ұлағатпен үйретіп, үлгі-өнеге ретінде оны тәрбиенің ең негізгі бір саласы деп қараған. Ертеде алыстан келе жатқан кісілер кешке қарай бір ауылдың тұсына келіп:

- Кім бар-ау? Құдай қонақпыз! – деп үн қатқанда үй иесі:

- Өзіміз бар! Қонақ болсаңыз, аттан түсіңіз! – деп қонақтың атының шылауын ұстап, қолтығынан демеп, оны аттан түсіріп, қонақ етуге міндетті болған. Ал арнайы шақырылған кісіні немесе өздігінен келіп қалған үлкен кісіні мейман дейді. Үйдің ең кішісі қонақтың атын байлауға, ең үлкені қонақты қолпаштан, төрге шығаруға тиісті болған. Қонақты күту кезінде оның су құйып, сүлгі ұсыну, т.б. игі іс-әрекеттерді орындау көбінесе балаларға жүктелді.

Қазақ халқы жастарды кішіпейілділікке, ізеттілікке, имандылыққа, инабаттылыққа тәрбиелеуді бірінші міндет етіп қойды. Ер балаларды қос қолдап сәлем беруге, қыз балаларды ибалық жасап, үлкендерге жол беруге, олардың алдын кесіп өтпеуге тәрбиеледі. «Сіз-сыпайылық, сен-анайылық», «Адамдықтың белгісі-иіліп сәлем бергені», «Кішіпейілділіктен кішіреймейсің», «Жұпыны жұтамайды, сыпайы сүйкімді», «Құдай деген құр қалмайды» деген қағидалар балаға айтыла береді. Халқымыз аталған қасиеттерді тәрбиелеуде ата-ананың үлгілі болуын талап етті.

Қоғамның тәрбиесі аналарға байланысты екендігін ескертті. Сондықтан қыз балаға үлкен жауапкершілік жүгі артылды. Оны «Қыз қылығымен сүйкімді», «Қызым үйде, қылығы түзде», «Қысыла-қысыла қыз болдым» деген мақал-мәтелдерден көруге болады. Қыз баланы бүкіл ауыл-аймақ тәрбиелеу керектігін меңзейтін мақал – «Қыз өссе, елдің көркі».

Адамгершілік қасиеттің өзекті мәселесі – қайырымдылық. Халық ұғымында жақсылық пен жамандық достық пен қастық адамгершілік қасиеттердің екі түрлі белгісі ретінде егіздің сыңарындай салыстырылады. «Ел қамын жеген ер» деп халыққа жақсылық жасаған адамды дәріптеген. «Жақсының жаттығы жоқ», «Жақсы-ай мен күндей, әлемге бірдей», «Жақсы туса – ел ырысы», «Жақсы келді дегенше, жарық келді

десеңші» деген нақылдар жақсы адамның көпшіл, халық қамын ойлайтын абзал екенін дәлелдейді.

Қол ұшын беру (дәстүр). «Бітер істің басына, жақсы келер қасына» дегендей жұмыс істеп жатқан жерге келген әр адам қанша асығыс болса да сәл аялдап қол ұшын беруге тиіс. Мысалы, үй салып жатқан жерде ағаш, кесек өперу, егін жинап жатқан жерде екі-үш күрек дән тасып әкелу, т.с.с. көпшілік жұмылған іске өз үлесін қосу азаматтық борыш, міндет болып саналады. Егер мұндайда біреу еңкеймей тұрса, онда оған «өңкей қол ұшын бер, балаңның белі бүкір болады» деген өзіл-шыны аралас ескерту жасайды. Осындай көп жұмылған жерде бос тұру тәрбиесіздік, әрі білімсіздік болып саналады.

«Жаман қорыққанын сыйлайды», «Жаман адамға мал бітсе, жанына қоңсы қондырмас», «Бір жаман мың қолды ірітер, бір құмалақ бір қарын майды шірітер» деген мақалдар өзімшіл, қорқау, қорқақ, алдампаз, опасыз жандарды сынайды. Қазақ халқында серттесіп достасу салты ертеден қалыптасқан.

«Қанды көйлек киісіп, жүректері түйісіп» дос болған адамдар бір-бірінен жанын да аямайды. Олар бір-біріне қамқор, көмекші, тілектес, мақсаты ортақ, жаны бір адамдар.

«Досыңа достық – қарыз іс» деп Абай атамыз дос болған соң, достық жасаудың жолдарын жақсы білуді уағыздайды. Шын дос болу – бақыт, жалған достық – жауыздық. Досқа атылатын оққа өз кеудесін тосып, досы үшін жанын құрбан еткен нағыз достар тарихта көп болған. Досқа сыйлық тарту, достың қалағанын беру, досқа сауға (араша) болу, достың көңілін сұрау, оған көңіл айту, т.б. халықтық жөн-жоралғылар салт болып қалыптасқан. Халықта «Жігітті жолдасына қарап таны» деген мақал бар, ол әркімнің жақсы болуы немесе жолдасына байланысты екенін аңғартады. Жолдастың көрші жолдас, жолсерік жолдас т.б. түрлері көп. «Жақсы жолдас жеткізеді жолдас т.б. түрлері көп. «Жақсы жолдас ұятқа» деп мұратқа, жаман жолдас қалдырады ұятқа» деп халық жақсы жолдастықты адамның адамгершілік қасиеттеріне байланыстырған. Нағыз жолдас кішіпейіл, қамқор, тілектес, ниеттес болуға тиіс.

Халық «Бір көрген-біліс, екі көрген-таныс, үшінші көргенде жабыс» деп танысты сыйлау рәсімдерін де ерекше бағалайды. «Жүздің жүзін көргенше, бірдің атын біл» деп атын білген танысқа сыйласым рәсімдерін көрсете білуді халық талап етеді. Тіпті таныс болмаса да, жат жұртты адамгершілікпен сыйлай білу халықтық салтқа айналған.

Халық мақалдары жақсы мен жаманды салыстырады: «Басыңа іс түссе, жақсы көмек етеді, жаман күліп кетеді», «Жақсыдан әкім қойсаң, елді түзетер, жаманнан әкім қойсаң, елді жүдетер». Халық шығармалары дос пен қасты ажырата білуге меңзейді. «Досыңмен дос болғанға шаттан, дұшпаныңмен дос болғаннан сақтан», «Досы жоқпен сырлас, досы көппен сыйлас»,

«Жақсы жаныңа жолдас, жаман малыңа жолдас», «Есептескен ел болмас» деген мақалдар кейбір адамдардың опасыз болатындығын ескертеді.

«Қозы Көрпеш-Баян сұлу» жырында дүниеқоңыз, бас пайдасы үшін достықты ұмытып кететін, опасыз жандардың жиынтық бейнесі ретінде Қарабай бейнесі алынған.

«Алыстағы дұшпаннан, қасындағы қас жаман», «Жыланның уы басында, бейқамның жауы қасында», «Мың жаудан бір жансыз жаман» деген мақалдар өтірік дос болғысы келетін адамдардан жастарды сақ болуға шақырады.

«Мал көтерер өлімді, дос көтерер көңілді» деген ой-пікірлер шынайы достықты дәріптеуге арналған. Достықты отбасынан бастау керектігін ескертеді: «Әйеліңмен дос бол, берекең кіреді, азаматпен дос бол, ақыл-кеңес береді».

Көшпелі қазақ халқының этикалық ұлттық нормалары, жоғары адамдық идеялары – «ар», «намыс» және «ұят». Қазақтар ар үшін өз өмірлерін қиды. Олай болса, халқымыздың тәрбие құндылықтарының ішінде «ар», «намыс», «туған жер» бірінші орында тұрады, өте жоғары бағаланды.

Адамгершілік қасиеттің жоғарғы түрі ар, ұят сақтау. Халық мақалдарында жастарды сабырлы, адал, арлы азамат болуға үндеп отырады. Халқымыз «Малым-жанымның садақасы, жаным-арымның садақасы», «Өлімнен ұят күшті» деп ар-ожданды қастерлеген, оны адамгершіліктің туы қып көтерген, арды жаннан да қымбат қасиет деп есептейді.

Ұят-адамгершілікті сақтай білудің, имандылықтың жотасы. Ұят нышандары сәбилік шақтан қалыптаса бастайды. «Қазаннан қақпақ кетсе, иттен ұят кетеді» деп халық ұятсыздық, өтірік айту, т.б. адамгершілік қалыпты бұзу деп есептейді. Халық «ұяла біл, бірақ ынжық болма» деп үйретеді. Ал ұятсыздық – ел ұғымында адамгершілік қалыпты бұзудың ең дөрекі түрі. Арсыз адам – халыққа қасірет, ұлттық намысқа дақ салатын, кісілігі жоқ, адамдық қасиеттен жұрдай бірдеңе. Осындайларды кемеңгер Абай: «Ұятсыз, арсыз салтынан, қалғып көтер артынан», - деп арсыз жеткізе шенеп-мінеп, арсыз адам адамгершілікті білмейтін кісілігі жоқ, адамдығы адамгершілікті білмейтін кісілігі жоқ, адамдығы адамгершіліктің асыл белгілері: ар-ұят, өммен, барып тұрған кесепат жан деп түйіндеген.

Адамгершіліктің асыл белгілері: ар-ұят, ождан қастерлеуді, сыпайыгершілікті, әдептілікті, достықты уағыздай отырып, осы тамаша қасиеттерге қарама-қарсы адамды аздыратын өтірік, өсек, еріншек, мақтаншақ сияқты жаман әдет, жат мінездерден сақтандырады.

Қазақ дәстүрі бойынша үлкенді сыйлау, құрметтеу, оның кісілігінен тәлім алу әрбір баланың парызы. Үлкен кісіні сыйлата білу үшін өзінің кісілік дәрежесін биікке көтеріп, адамгершілік көрсете білуге тиіс, олай етпесе, халық оны «Кісі емес» деп жек көреді.

Адамгершіліктің ең жоғарғы түрі-бауырмалдық, бүкіл адам баласын бауыр, дос тұту, тату болу.

Арнау

Сержанова Әсел
УА-9-19 оқу тобының студенті

Қаншама сулар ақса да,
Қаншама құстар сендерсіз қанат қақса да,
Жырлаймын мен қарақат көз бауырлар,
Арайлап таңым атса да,
Қызарып күнім батса да
Осынау бейбіт заманда
Ел жұртым тыныш аманда,
Өлімге қиған сендерді,
Жыртқыш па, әлде адам ба?
Бойыңды кернеп ар-намыс,
Аяздан да ықпадың
Бауырларым-ай қайтейін,
Қолдайтын ешкім шықпады
Қаракөз бауыр, қыз-жігіт,
Ұмтылдың үрей салғандай
Ақ қардың үсті қызыл қан,
Қызғалдақ қауыз жарғандай
Сол бір нәубет күндерді,
Көрмесем де көзіммен
Есітіп өстім қанықпын,
Аңғаршы мұны сөзімнен
Ата-ана қалды аңырап,
Қабірін құшып қыршынның
Жолында құрбан болдың-ау,
Ақиқат пен бір шынның
Сендегі жанған алаудың,
Мендегі арман ұшқыны
Ұмытпайды сені елің,
Қаракөз бауыр ұқ бұны
Шығарсам деймін атыңды,
Сүйегі асыл затыңды
Ата-анаң нені білді екен,
«Қайрат» деп қойып атыңды
Бір бойыңа жиыпсың,
Неткен биік ар-намыс
Жолында жаның қиыпсың,
Ақиқат пен бір шынның
Тарихта қалған мұң басып,
Жиырма жыл қалған шаң басып
Тереңнен алып жырлашы,
Шындықты бүгін дәл басып.

